



Die ~~uw~~ jeugd vernieuwt  
als die van een arend..

# DeReformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

## MIJNZIEL HEEFT U BEGEERD IN DE NACHT

Over de actualiteit van middeleeuwse spiritualiteit |\*

**I**n een weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven lijkt het *wat* vreemd om aandacht te vragen voor de actualiteit van middeleeuwse spiritualiteit. De Middeleeuwen vormen voor ons een tijdperk *dat* wel heel ver in het verleden ligt. Er moet een afstand van minstens vijf eeuwen worden overbrugd. En dan zitten we meteen met de vraag of oriëntatie over ~~zon~~ afstand nog wel dienstbaar kan zijn aan een positie-bepaling in de actualiteit. Wat voor boodschap hebben Gereformeerde Kerken van de 20e eeuw aan middeleeuwse spiritualiteit?

### Duistere Middeleeuwen actueel?

Daar komt voor gereformeerden nog een extra drempel bij: Middeleeuwen zijn voor ons gevoel een soort tussen-tijd; een donkere tijd die door de daarop volgende periode, de Reformatie, wordt overwonnen. Voor ons besef gaat het om *duistere* Middeleeuwen. In die bekende uitdrukking van slechts twee woorden wordt een heel tijdvak scherp gekarakteriseerd. Het gaat om het beeld van

licht tegenover donker, van zon tegenover duisternis. Dat is dus het beeld van de anti-these. Reformatorische theologie ziet in de Middeleeuwen een periode van verval, een tijd van toenemende afval van het zuivere Woord van God. Zo signaleerde Calvijn allerlei vervalsymptomen. De misstanden namen steeds toe, de paus te Rome ging zich steeds meer als anti-christ gedragen, terwijl de zuivere godsdienst tenslotte niet meer werd gevonden. De christenheid belandde in eeuwen van donkere nacht.'

Toch wil ik nader aandacht voor dit tijdvak vragen. De betekenis van de kerkelijke Middeleeuwen is niet enkel zwart tegenover daaropvolgend wit. Iedere tijd, ook de Middeleeuwen, heeft een relatie tot God en Zijn openbaring. Ook toen had God Zijn kerk. Zou Christus, de eeuwige Koning, toen zonder onderdanen geweest zijn? Inderdaad was er in de Middeleeuwen veel ongeloof en bijgeloof, maar ook onze eeuw is daaraan niet vreemd. Er bestond echter ook veel toewijding aan de dienst van de Here. Dat raakt het punt waar we het wel willen hebben: de spiritualiteit van die tijd. En dat dan in samenhang met ons geloofsbelevens vandaag. Middeleeuwse spiritualiteit heeft iets actueels. Wat kunnen we er van leren?

### Spiritualiteit

Voor we op die laatste vraag ingaan, eerst nag iets over

#### HOOFDARTIKEI

**Mijn ziel heeft u begeerd  
in de nacht**

F. van der Pol

#### UIT DE SCHRIFT

**Licht in de duisternis**  
A. Scheringa

#### GEKNIPT VOOR VANDAAG

**Nabij God**

#### KERKELIJK LEVEN

**Homofielen in de gemeente**  
R. ter Beek

#### UIT DE KERKEN

#### MISSIOLOGIE

**Geslaagde kontekstualisatie?**  
J.A. Boersema

#### KIJKOP DE KERK TE

**Zuidhorn**  
G. Roorda

#### BOEKBESPREKING

**De taken goed verdeeld**  
**Dagboek uit een Cambodjaans**  
**kinderziekenhuis**  
**Nederlandse levensstijl en taal**  
**in het nieuwe Europa**

#### PERSCHOUW

**W.G. de Vries**

de term 'spiritualiteit'. Daarover is al heel **wat** gediscussieerd. Waar de term valt, voelen we ons **als** christenen uit de Reformatie een heetje onwennig. Wet begrip is nogal breed, maar het heeft in elk geval met 'spiritus', ademtocht, wind, te maken. In spiritualiteit **gaat** her om een situatie waarin je ademt, op adem komt, **herademt**. In de theologie is dat de ruimte van Woord en Geest. Er bestaat overigens een **oer-nederlands** woord voor spiritualiteit: vroomheid. Maar dan geen vroomheid in de zin van conservatieve godsdienstbeleving. Veel meer in de betekenis van het bekende lied: 'Bergen op Zoom, houdt u vroom', d.w.z. 'Wees sterk!'. Het gaat er om, dat we ons in een bezielde verhouding tot God weten te staan. Dat we de dingen bewust vanuit God willen bekijken. Het gaat om een manier van in het leven staan, waarbij we ons door de Here gemotiveerd weten. Het gaat om een bestaan met echte geloofservaring.

Nu is de term 'spiritualiteit' zeker onder rooms-katholieken gangbaar en hij past volledig bij de voor-reformatische kerkelijke situatie waarover we het hier hebben. Middeleeuwse spiritualiteit kan zo met name aanduiding zijn voor het ervaringsaspect van het geloofsleven van toen. Her gaat over de manier waarop men toen in het leven de *band* met *God* beleefde. Op die manier lijkt me de term acceptabel, uiteraard mits we bereid zijn om de inhoud van wat spiritualiteit heet, te toetsen aan de Schrift. En verder houden we er rekening mee, dat er toen allerlei afdwalingen in omloop waren die zich juist voordeden op het terrein van de geloofservaring.

### Niet typisch reformatisch

Als uitgangspunt neem ik het beeld van daarnet. We denken misschien dat de uitdrukking 'duistere Middeleeuwen' iets typisch reformatisch is. Gewoonlijk wordt Luther als de eerste lichtbrenger gezien. Zo schreef Me-

lanchton In zijn voorwoord op Luthers Vorlesungen over de Romeinen- en Galatenbrief: 'In de uitleg van beide brieven licht voor het eerst het licht **van** de nieuwe leer op na lange, duistere nacht.'<sup>2</sup> En Hans Sachs maakte een lied over Luther, getiteld: 'Die Wittenbergisch Nachtgall.' Maar Luther was zeker niet de eerste die zich verzette tegen het machtsdenken van pausen en tegen de verstarring in de theologie. Ver voor Luther vernemen we al de klacht over de teruggang in het verstaan van de Heilige Schrift. Oorzaak daarvan werd gezocht 'in de kunstenmakerij van de Scholastiek waardoor de mensen zich bezig hielden met onvruchtbare kennis over God.' Scholastieke speculatie hing, zo werd er geklaagd, als een 'spinneweb' over de theologie. Menselijk denken overheerste de van God gegeven Openbaring. Daardoor werd 'weliswaar de scherpzinnig gestaald, echter maar weinig bijgedragen tot bemiddeling **van** Gods Waarheid.'

Reformatie en protestantisme hebben het beeld **van** het godsdienstig verval van de Middeleeuwen dus niet als eersten geponeerd.

De uitdrukking 'nacht' als aanduiding voor kritiek op de geloofsbeleving van de eigen tijd vernemen we al in het hartje van de Middeleeuwen **zélf**. Toen al werd kerkvader Augustinus als lichtdrager tegenover de eigentijdse duisternis gezet. En met een beroep op Augustinus werden de mensen toen opgeroepen tot geloof.<sup>4</sup> Ook werd er toen kritiek uitgebracht op 'de nacht van een ongeestelijke, vleeselijke levenswandel' binnen de kerk.<sup>5</sup> En in een tractaat uit 1167 vernemen we de klacht: 'In deze donkere nacht' van zedenbederf en geestelijke hoogmoed is het tot een nachtperiode van de christelijke kerk gekomen.' Uit deze paar voorbeelden kan duidelijk zijn, dat de middeleeuwer **zélf** klaagde over de spiritualiteit in de kerk. Er klonken klachten dat de kerk geen geestelijk thuis meer was. Je kon er niet echt terecht. Luther en Calvijn hebben een bestaand beeld van spirituele kritiek gebruikt en verdiept.

### Mijn ziel heeft U begeerd in de nacht

Ook werden in de elfde eeuw al wensen tot verbetering geuit. De roep om verandering kreeg dikwijls de vorm van een oproep: 'Laten we terugkeren tot de Vroege Kerk.'<sup>7</sup> En er werd verzucht: 'Och, ware het mij vergund, voor ik sterf, de kerk van God zó te zien, zoals ze in die verre tijden was, toen de apostelen hun netten tot de visvangst uitwierpen, toen ze hun netten uitwierpen, niet om goud en zilver, maar om mensenzielen te vangen.' Tot in de veertiende eeuw duikt het beeld van de Vroege Kerk telkens op.'

In de vijftiende eeuw horen we iemand zeggen: 'Ik zie het zover komen, dat onze **ziel** in honger zal wegwijnen als niet uit de hoogte een **ster** van erbarming opgaat, die de duisternis van deze donkerte, van onze door de leugen betoverde ogen, verdrijft en het licht weer herstelt. Die dit juk van de babylonische gevangenschap na zoveel jaren eindelijk verbreekt.'<sup>10</sup> Over levende, spirituele nood in duistere tijd gesproken! En over verlangen naar Licht van Boven dat de geestelijke duisternis verdrijven zal.

KERNREDACTIE  
DR. W.G. DE VRIES (indred.), DR. G.J. VAN MIDDELOOFT, PROF. DR. M. T. VELDE

OVERIGE REDACTIELEDEN  
DR. K. TER BEEK, DR. B. LUITEN, DR. C. DE RIJTER, PROF. DR. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VLIING

MEDEWERKERS:  
DR. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DR. J. MESSELINK, DR. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan  
De Reformatie, Postbus 24.8760 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES  
Uitgeverij Oosterbaan & Lr Cointre B.V., Postroekening 406040 t.n.v.  
De Reformatie, Goes, Postbus 25.4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT  
f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per halfjaar (binnenland).  
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).  
Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:  
Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

Op dat verlangen past onze titel: 'Mijn ziel heeft U begeerd in de nacht.' Het is een regel uit een veel gelezen middeleeuws gebedenboek, de zgn. *Getijden van de Eeuwige Wijsheid van Heinrich Seuse*.<sup>1</sup> Dit Latijnse *getijdenboek* werd door moderne devoot Geest Grote vertaald in de volkstaal, het *Middelnederlands*. In honderden afschriften bleef het bewaard. Dat feit geeft grote invloed op de laat-middeleeuwse devotie aan. Met een enkele regel uit het gebedenboek willen we kennismaken:

Mijn ziel heeft U begeerd in de nacht  
 en in mijn geest, in het binnenste van mijn hart. bid ik U,  
 dat Uw aanwezigheid alle vreemde dingen  
 uit mijn hart zal verdrijven;  
 en dat Uw genade de binnenste kamer van mijn hart  
 moge doorstromen.

Hier is dus niet alles duister, zoals ook het vervolg verduidelijkt. Daarin wordt namelijk de roep om Jezus vernomen:

Geen tong kan het spreken,  
 noch letter beduiden.  
 wie het ervaren heeft kan het geloven  
 wat het is Jezus te ninnen.

O Jezus, hoop van de zuchtende ziel,  
 mijn tranen zoeken u  
 en het roepen van het diepst van mijn hart klinkt tot U!

### Licht, ook in de diepste duisternis

De gereformeerde magistraat van de stad Geneve liet in 1536 een wapenschild op het raadhuis aanbrengen met het volgende opschrift: '*Post tenebras lux*' ('Na duisternis licht'). De spreuk werd ondersteund door een allegorisch beeld: een opgaande zon die nog door een enkele woikenflard bedekt wordt. Het Geneve van Calvijn moesten we hier niet misverstaan. Al konden de duistere Middeleeuwen een vergelijking met de christelijke Oudheid niet donrtaan. Calvijn hanteerde geen zwart-wit-voorstelling. Er is hij hem geen volledige overeenstemming met de apostolische tijd aanwijsbaar. Evenmin een absolute afwijzing van de kerk in de eeuwen ná Augustinus, de Middeleeuwen dus.

Graag sluit ik me aan bij het voorwoord van het eerste grote kerkhistorische werk op protestants standpunt, dat voor de Middeleeuwen aangeeft, 'dat God van tijd tot tijd helden verwekt heeft door wier licht de zuivere leer en de ware aanbidding van God ook in de diepste duisternis nooit geheel gedooft zijn.'<sup>12</sup>

F. van der Pol

<sup>1</sup> Calvijn, *Institutie* 1559, CR. II, 491.

<sup>2</sup> 'Bei der Erklärung beider Briefe leuchtet zuerst das Licht der neuen langer finsterer Nacht.' Uitspraken van de Parijse kanselier Jean Gerson (1363-1429). Goddeliken van zijn geschriften *De mystica theologia* en *De vita spirituali animae* werden in de vijftiende eeuw afgeschreven door de Windesheimer Volkerus, afkomstig uit Sneek.

<sup>4</sup> Bedoeld is hier de middeleeuwer Robert von Melun (gest. 1167). Deze trok zich aan Augustinus op als volgt: '*Lumen Ecclesiae de tenebris gennum ad fidem vocatiin.*'

<sup>5</sup> In dezelfde tijd als Melun leefde, kritiseerde Bernhard van Clairvaux de '*nox Catholicorum carnalis animalisque conversatio.*'

<sup>6</sup> Bedoeld is een tractaat van W. von Reichersberg, met daarin de uitdrukking: '*in nocte hac tenebrosa.*'

<sup>7</sup> Aldus in de elfde eeuw Petrus Damiani: '*Reccuramus ad innocentiam primitivae ecclesiae.*'

<sup>8</sup> Aldus Bernard van Clairvaux in de elfde eeuw.

<sup>9</sup> In de veertiende eeuw bijvoorbeeld hij Nicolaas de Clemangis. Hij verlangde terug naar de tijd van de apostelen, want toen bloeiden volgens hem nog barmhartigheid, geloof, vroomheid, gerechtigheid.

<sup>10</sup> Een opmerking van Johann von Wessel (gest. 1481). Voii Wessel schrijft in een werk over de pastores van de kerk: 'Ich sehe es kommen, dass unsere Seele in Hunger dahinschwinden wird, wenn nicht aus der Möhe ein Stern der Erbarmung uns aufgeht, der diese Finsternis, dieses Dunkel von unseren, durch die Lügen verzauberten Augen vertreibt und das Licht wiederherstellt; der dieses Joch der babylonischen Gefangenschaft nach so vielen Jahren endlich zerbricht.'

<sup>11</sup> Het zogeheten *Horologium Sapientiae*.

<sup>12</sup> 'Wie Gott von Zeit zu Zeit Heroen erweckt hat, durch deren Licht die reine Lehre und die wahre Gottesanbetung auch im tiefsten Dunkel nie gänzlich verlöscht sind.' Uitspraak in de *Maagdenburger Centuriën* (1559 vv.). De initiatiefnctner van dit grote reformatorische concept van de kerkgeschiedenis. Flacius Illyricus (1520-1575), schreef zelf een *Catalogus testum veritatis*. Uitgangspunt was dat er altijd, ook in de duistere Middeleeuwen, een kerk van ware belijders is geweest.

\* Het hier besprokene is een bewerking van een rede op 15 juni gehouden tijdens het predikantencongres.

# LICHT IN DE DUISTERNIS

*En dit is de verkondiging, die wij van Hem gehoord hebben en u verkondigen: God is licht en in Hem is in het geheel geen duisternis.*

1 Joh. 1 : 5

Hoe belangrijk is licht in Je leven. Je kunt niet zonder. Het wordt al duidelijk bij de schepping. Als God de aarde heeft geschapen, is het nog volslagen donker: duisternis lag op de vloed. Daar brengt de Here verandering in, als Hij zegt: Er zij licht. Door dat licht komt er onderscheid tussen dag en nacht. Een onderscheid, dat doorwerkt in heel het leven: Beschikt Gij duisternis, dan wordt het nacht, dan roert zich al het gedierte van het woud; gaat de zon op, dan trekken zij zich terug. De mens gaat dan uit tot zijn werk, en naar zijn arbeid tot de avond toe (Ps. 104).

De mens niag zo in het licht leven en werken.

Dat licht is van levensbelang; en dan spreekt Johannes niet slechts van daglicht. Maar van het levenslicht, dat van God afstraalt. In dat licht mag de mens leven; dat licht heeft invloed in je leven; want dit licht schijnt in een wereld, waarin de duisternis vaak de overhand heeft. Die duisternis wordt nu door dit licht op de vlucht gejaagd. Want die twee verdragen elkaar niet: er is op geen enkele manier een compromis te sluiten, want de tegenstelling tussen beiden is absoluut. Johannes geeft het contrast glashelder aan: God is licht en in Hem is in het geheel geen duisternis.

Niemand zal moeite hebben met deze konstatering; het is eigenlijk een open deur. God is licht; Hij bewoont een ontoegankelijk licht. Bij Hem is er geen enkele ruimte voor duisternis. De Here laat zich niet in met de werken van de duisternis; daar neemt hij radicaal afstand van.

Maar wat doen wij nu met deze konstatering?

Hoe verwerken we in ons eigen leven deze verkondiging? Welke konsekwenties verbinden wij aan deze boodschap? Johannes wil met deze uitspraak de mensen bewust maken van hun eigen manier van leven. Hij zet dat leven in de schijnwerpers. Het licht van God schijnt in je leven. Wat doe je daarmee? Hoe reageer je daarop? Hoe geef je de verkondiging een vaste plaats in je leven?

Johannes wil het niet alleen bij woorden Eten. Dan komt het licht niet tot zijn recht. Dat licht wil effect hebben in het leven van elke dag; de apostel 7et daar de schijnwer-

pers op; want de verkondiging van het licht heeft pas resultaat als er ook in het licht gewandeld wordt.

Woorden en daden; leer en leven: ze horen onafscheidelijk bij elkaar. Die twee zijn niet van elkaar los te maken. Johannes laat heel duidelijk de samenhang Ben: wie zegt gemeenschap te hebben met God, van wie gezegd wordt: Hij is licht, maar daarnaast vrolijk voortthuppelt in de duisternis, is een leugenaar. De waarheid, die is aangehoord en positief is ontvangen, vindt geen weerklank in het dagelijks leven; dan wordt de waarheid ook niet erkend.

Ik denk daarbij ook aan de woorden van Jakobus, als hij spreekt van een dood geloof; het is in feite een geloof, waarin mooie woorden worden gesproken, maar waarin het praktische leven niet beantwoord aan Gods normen. Er is geen overeenkomst tussen beiden; er gaapt een diepe kloof; de gemeenschap met God is daardoor tor een breuk gekomen.

En nu valt het licht van God op ons leven. Maar kunnen we dat licht wel verdragen? Is ons leven, als we eerlijk zijn, niet een en al duisternis? We genieten vaak van het drinker; het licht, dat God aansteekt, proberen we vaak weer uit te doen. In plaats van blij te zijn met het licht van het leven, zoeken wij maar al te graag de duisternis van de dood op. Want dat is toch de realiteit. Of is dat te zwart getekend? Ben ik dan te pessimistisch over het geloofsleven? Hoe goed kennen we onszelf? Durven we er eerlijk voor uit te komen, dat ons leven vaak in strijd is met de normen, die God in zijn Woord aan ons gegeven heeft? We hebben niet alleen geen volkomen geloof, maar elke dag hebben we met de zwakheid van ons geloof en de kwade begeerten van ons vlees te strijden. We zullen daarom moeten erkennen, dat wij met ons eigen leven midden in de dood liggen: er is in ons donker leven niet één Tichtstraaltje, hoe zwak ook, te ontdekken. Het is bij ons alleen maar donker; en dat kan slechts veranderen, als in die duisternis het licht van het leven ontstoken wordt door de Here. Bij Hem is immers de bron van het leven; en uit die bron wil Hij een overvloed van licht geven.

Het is het licht, dat de duisternis komt weggagen. De apostel laat dat duidelijk uitkomen aan het begin van zijn evangelie: als hij spreekt van de geboorte van de Here Jezus, schrijft hij: het waarachtige licht, dat ieder mens verlicht, was komende in de wereld; dat licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen; de wereld heeft Hem niet gekend. Toch is Hij de Drager van het licht; Hij komt de duisternis opheffen.

Zijn licht breekt door in deze donkere wereld; en wat Johannes als evangelist heeft beschreven, werkt hij in deze brief verder uit. Het is licht geworden. Het licht van God valt op **ons leven**.

In dat licht moeten we nu willen leven; heel hewust zullen **we** in de kring van dit licht moeten stappen. Dat betekent ook, dat je afrekenet met de duisternis; daar moet je afstand van nemen. En nu niet zeggen: maar zo erg is het toch niet in mijn **leven**, dat die duisternis steeds weer aprukt? In mijn leven brandt de Lamp van het geloof en ik sluit de gordijnen om het donker buiten te sluiten. Dat lukt **je** niet; wie zo denkt, misleidt zichzelf.

We **zullen** daarom met ons duister hart tot de Here gaan, onze zonden belijden; en dan zal Hij in zijn genade onze zonden vergeven: Hij zal de duisternis wegnemen. Hij maakt het elke dag weer licht in ons leven, door Jezus Christus, die de duisternis heeft overwonnen.

A. Scheringa

## GEKNIPT VOOR VANDAAG

### NABIJ GOD

*Liefde voor God kun hoog van zin en ernstig zijn, zonder dat de ziel nog gemeenschap met de Eeuwige verwierf, zonder dat ei-nog sprake was van een verborgen omgang met Gvd, zonder dat de hoge God nog zijn God werd; zonder dat de ziel her-nog als in hartstocht uitriep: 'God heb ik lief!'*

*Als dat uit de ziel weerklinkt, dan is het begrip van de eeuwige God persoonlijk geworden. Dan wordt die God een Herder die ons leidt, een Vader die ons geestelijk verwekte, een Bondsgod met wie we een verbond hebben, een Vriend die ons zijn vriendschap biedt, een Heer in wiens dienst wij staan, de God die wij vertrouwen, niet men- alleen God, maar onze God.*

*Dar kennen van God komt pas, als de liefde voor God een persoonlijk karakter begint aan te nemen; als u voor her eerst op uw levensweg God ontmoet hebt; als de Here een Ik tegenover uw ik is geworden; als God en u in een bewuste, levende, persoonlijke betrekking zijn getreden. Hij uw Vader, u zijn kind.*

*Niet maar één van de kinderen van God. nee, maar zijn kind op een eigen wijze, in een persoonlijk verband, weer anders dan andere kinderen van God. De intiemste gemeenschap die zich in hemel of op aarde denken laat.*

*Nabij is vlak hij God, zodat uw oog Hem ziet, uw hart Hem gewaar wordt, uw oor Hem hoort en alles wat dusver scheide wegviel. Nabij op één van deze twee manieren: of doordat u zich als het ware opgetrokken voelt in de hemelen, of doordat uw God uit die hemelen neerdaalde, en u opzoekt waar u bent, in uw verlatenheid, in uw kruis, of bij levensvreugde die uw deel weid.*

*Nabij God hier op aarde te zijn, schenkt juist dun de hoogste zaligheid, als het doorgezet is tegen zonde en wereld in een oase in de woestijn van her leven. En juist zij tegen wie de wereld zich het wreedst heeft gekeerd, om ze van God af te trekken, hebben het hoogste verworven, als ze desondanks telkens weer tot die ontmoeting met God gekomen zijn. Jakob hij Pniël. Mozes op Horeb. David toen Simeï hem vervloekte. Paulus toen het volk regen hem te hoop liep. Midden in de worsteling en dan nabij God te wezen, dat is zaligheid. Of ook buiten die worsteling met wereld of zonde of satan, als de wolken zich boven uw leven samentrekken, en wonde op wonde in uw hart wordt geslagen, en de vijgeboom teleurstelt en de wijnstok zijn vrucht niet geeft, dan van vreugde met Habakuk in God opspringen, omdat Gods zalige nabijheid dan meer wordt genoten dan in vreugde – dat is de les der historie door alle eeuwen geweest. Niet toen David rijk in zijn paleis zichzelf behaagde, maar toen Saul hem met de dood nazaat, zong hij zijn beste lied voor God.*

*Maar wreed blijft de wereld. Bijna niets in het uiterlijke leven houdt de herinnering aan het hoge, en heilige, en eeuwige levend voor de ziel. Alle hemelse weerglans is in het openbare leven uitgedoofd. Van God mag niet meer gesproken worden. Wat in gesprek en geschrift de hoge toon houdt, is dat de hemel niet verder dan de sterren gaat, dat her uit is als we sterven, en dat het leven zonder God nog wel zo welig tiert als een leven in de vreze des Hei-en. En dat van God ontdoen in het publieke leven, werpt zich als een stroom fitsen uw God en uw godvrezend hart. Het spant uw geloof zoveel sterker, als u, tegen die stroom in, toch aan uw God wilt vasthouden. Wat alleen redden kan, is het ingaan tot dat innige leven, dat kan jubelen: 'God heb ik lief', en dat niet van verre bleef, maar doordringt tot nabij, in de persoonlijke ontmoeting van uw ziel met de Eeuwige.*

Uit: A. Kuyper, 'Nabij God te zijn'. 1908.

Wegens vakantie  
zal volgende week  
De Reformatie  
niet verschijnen

# HOMOFIELEN IN DE GEMEENTE

## IV (slot): Gezonde verhoudingen

Het evangelie opent onze ogen voor de werkelijkheid van de zonde, terwijl het ons Jezus Christus voorstelt als Verlosser. Daarom kan deze werkelijkheid ons niet aan het wanhopen brengen. Ze overtuigt ons van de diepte van onze val en van de noodzaak van verlossing buiten onszelf en bindt ons aan Christus. Ze maakt de christen bescheiden, leert hem af te zien van zichzelf te verwachten. Ze maakt hem waakzaam en kritisch tegenover zichzelf, en ijverig in het gebed om verlossing en heiliging. De werkelijkheid van de zonde prikkelt de gelovigen persoonlijk en gezamenlijk tot doelbewust verzet tegen het kwaad en tot gerichte toewijding en gehoorzaamheid aan Gods goede raad.

In deze lijn haken we aan bij wat er vooral in het *Nederlands Dagblad* van verschillende kanten over de plaats van homoseksuelen in de gemeente te berde is gebracht. Bij wijze van tussenbalans stelden de predikanten Van den Geest en Smit twee vragen. Op de eerste zijn we ingegaan, nu de tweede: kan een relatie sommige christen homoseksuelen helpen in hun verzet tegen het kwaad en veiligheid en bescherming bieden tegen de verzoeking?

## Gegeven verhouding

Volgens het huidige spraakgebruik sluit 'een relatie' ook seksualiteit in. Voor mij niet, ik heb het eerder over een *vaste, duurzame* verhouding, die in dit geval niet seksueel bepaald is. Ook een homofiel is meer dan zijn seksuele identiteit.

Niet de seksualiteit, maar het geloof in Christus en de gemeenschap der heiligen bepaalt de verhoudingen. Er zijn al behulpzame relaties werkzaam in het leven van de homofiele gelovige. In de eerste plaats is er de verhouding met God, met de Schepper en Vader, met de Zoon en Verlosser, met de Geest die heiligt. Ons geloof in de Drieënige betreft ons in bij het heilzaam werk van Alledrie. De machtige zorg van de Vader, de vrijspraak en voorspraak van de Zoon, de nabijheid en bijstand van de Geest (Nederlandse Geloofsbelijdenis, art. 9). Door geloof, luisteren naar het Woord, gebed, deelnemen aan het leven van de gemeente, door gehoorzaamheid blijft die betrekking werkzaam. Daar heeft ieder een eigen verantwoordelijkheid in gekregen. De volle wapenrusting staat tot je beschikking, maar je moet hem wel aandoen (Ef. 6). Het resultaat is een uitgesproken positiekuus: wie Christus toebehoren hebben hun zondige aard met zijn passies en verlangens aan het kruis geslagen (Gal. 5 : 24).

In de tweede plaats zijn er de broeders en de zusters, de heiligen die elkaar gevonden hebben bij de royale gaven

van Christus. De gemeente is geen losse hoop mensen, ze heeft een duidelijk geraamte dat elke avondmaalsviering zichtbaar wordt: door de liefde en trouw van Christus verenigd in een bewust geloof. Hij is het Hoofd, de bestaansgrond, de zenuwbaan, alle kracht komt bij Hem vandaan. Ik zou voorrang willen geven aan de relatie met de gemeente, i.c. de andere heiligen. Eerste hulp zou zich erop moeten richten het geloof te versterken, het vertrouwen op Gods liefde, de geborgenheid bij Hem, met gelijktijdige versterking van de hand met de gemeente. Wie zichzelf ontdekt als homofiel zou deze relatie moeten optimaliseren, ook zonder 'uit te komen'.

## Christelijke liefde

De moeite is vaak gelegen in de eenzaamheid. Wie de gemeente zoekt, zoekt niet iedereen, allemaal tegelijk. Ze wordt concreet door broeders of zusters die zich je aantrekken. Een uitgestoken hand kan een gemeente gemeentelid doen zijn. Niet een voor de vorm uitgestoken hand, maar een welgemeend aanbod van liefde en trouw, persoonlijke toewijding, een deur die altijd open gaat, een oor dat bereid is te naar je te luisteren. Een oudere broeder, een zuster, een huis, een gezin, een netwerkje van vrienden en vriendinnen die zich daarvoor beschikbaar houden, zijn goud waard: een plek of kring waar je moeite bekend is, waar je veilig bent, waar je de liefde van God in Christus en de liefde van de gemeente kunt tasten. We moeten rekenen met remmingen bij het aangaan van vriendschap binnen de gemeente. Vriendschap moet geoefend worden, maar ze is heilzaam. Volharding en trouw zijn geboden. Vraag van een homofiele broeder of zuster niet, dat hij of zij steeds weer nieuwe mensen in vertrouwen neemt. Dat is psychologische rooibouw.

De problematiek van de homofiele gelovigen komt dus voor een deel terug bij de gemeente, en het geloof dat daar gevonden wordt. Er is vraag naar gemeenten die de ontferming uit ondervinding kennen en in praktijk brengen. Er is vraag naar christenen die zich geroepen voelen hun leven te delen met een ander en het leed van een ander mee te dragen. Er is vraag naar het christelijk offer van vrijheid, gezinsintimiteit, carrière, inkomen, tijd ten bate van de naaste. Vrezen we het verlies, of durven we te rekenen op de winst van Christus? Zien we de liefde van onze Heiland en zwakte van onze homofiele naaste (en niet alleen van hem) en bepaalt dat onze houding? Nemen we levenslange nood serieus? Willen we zien dat hier geen oplossing voor komt, maar dat hulp misschien jarenlange of zelfs levenslange liefde en trouw vraagt? Laten we elke vorm van kleingeloof vrezen.

## Christelijke vriendschap

Soms kan het bij zo'n schuilplek in de gemeente blijven. Niet iedere homofiel heeft het nodig dat velen ervan weten. Hij kan met zijn geaardheid leven als er één is die zijn geheim deelt.

Vaak werkt het zo niet. Voor menige homofiel ligt de stap naar (iemand uit) de gemeente niet voor de hand. Hij durft niet. Of hij kan voor zijn besef bij niemand terecht. Om allerlei redenen. Het kan ook zijn, dat een gastvrij adres in de buurt, een luisterend oor niet voldoende is. Er is (tijdelijk) meer nodig in de strijd tegen het kwaad, er is behoefte aan grotere veiligheid en meer bescherming tegen de verzoeking.

Dan moet er buiten de gemeente hulp gezocht worden. Een werkgroep waar men elkaar regelmatig spreekt, een contactadres, een telefonisch vriendschapnetwerk, bewijst dan goede diensten. Een structurele vorm van onderlinge opvang kan dienen als vangnet in acute nood en krachtcentrale voor onderlinge opbouw in het geloof. Mijns inziens zou het goed zijn als hierbij niet alleen homofiele broeders en zusters in weden betrokken, maar ook zo veel mogelijk anderen die bereid zijn zich het Tot van een homofiele gelovige aan te trekken. Duidelijke uitgangspunten voor de onderlinge omgang zijn aan te bevelen.

Er kunnen dan vaste verbindingen ontstaan: vriendschappen. We hoeven niet uit te sluiten, dat daar ook meer permanent onderdak voor wordt gezocht in een vorm van samenwonen. Ik denk niet aan het samenwonen van twee op elkaar verliefde homofielen. Vriendschap is niet gebaat met verliefdheid. Ik denk ook niet direct aan twee homofielen. Niet eens aan mensen van dezelfde leeftijd. Het gaat me om een dak boven een vriendschap tussen geloofsgenoten, de mogelijkheid steeds in de buurt van mensen te zijn van wie je weet dat ze God lief willen hebben hoven alles en dat ze jou liefhebben als zichzelf, mensen dus die je kennen en je moeite aanvoelen, die wat voor je over hebben, en voor wie je zelf je hand in het vuur kunt steken. Mensen die je kunnen helpen iets voor anderen te betekenen.

Laten we niet denken dat dit de gemakkelijke weg is. Het vraagt veel. Je geeft jezelf bloot. Je geeft je vrijheid en zelfstandigheid op. Je maakt jezelf afhankelijk van anderen. Je wordt verantwoordelijk voor anderen. Wat zoek je? Gezelschap, geborgenheid, steun, vriendschap. géén seksualiteit, wel een plek waar je seksuele identiteit bekend is en over je seksuele gevoelens gesproken kan worden. Ik hoorde iemand zeggen: tot het moment dat je jezelf hebt aanvaard, heb je vooral *gezelschap* nodig om het evenwicht te kunnen terugvinden; daarna zoek je rust en *geborgenheid*.

Groepsgewijs wonen als vorm van intieme onderlinge hulp en bijstand is geen standaardplossing, omdat het een veeleisende weg is. Het *vraagt* ook een openbaarheid en een verantwoording die niet iedere homofiele christen kan of wil dragen.

Het is zaak een dergelijk project goed voor te bereiden, en bij de voorbereiding ook zoveel mogelijk mensen in

vertrouwen te nemen, zeker ook de kerkeraad. Opening van zaken is gewenst. Er moeten afspraken zijn gemaakt over deelnemen in het leven van de gemeente waar je woont en een vorm van begeleiding vanuit de kerkeraad of gemeente. Want al wil je je samen inzetten voor de dienst aan de Here en verzetten tegen de eenzaamheid, tegen de verleidingen van de homo-cultuur, de verzoeking is daarmee niet verdwenen. Zo'n verhouding zal gebaseerd zijn op vriendschap, vrijwillige onderlinge toewijding. Maar hoe reageren we op 'verliefdheid'? Hoe ga je in zulke verhoudingen om met seksualiteit? Kan een kerkeraad zo'n gezamenlijk project hanteren? Wil een gemeente op deze manier gediend zijn? Wat zijn de wederzijdse verwachtingen?

## Geloften

Misschien is het hier de plaats te wijzen op een oud hulpmiddel, de gelofte, een belofte aan God onder getuigen, in de christelijke ethiek wel genoemd een *steuntje* voor de gehoorzaamheid. We kennen haar nog steeds – denk aan wat een echtpaar in de kerk belooft na het huwelijk, wat ouders beloven bij de doop, wat broeders beloven bij de bevestiging in hun ambt. Het zijn toespitsingen van de dankbaarheid die we God voor onze verlossing schuldig zijn. Je kunt ook zeggen: het zijn uitwerkingen van de openbare geloofsbelijdenis, die in onze kerken ook het karakter van een publieke gelofte heeft. Genoemde geloften worden immers afgelegd met heel de gemeente als getuige.

Een vorm van Langdurige, onderlinge hulp als hier ter sprake is, kan ook worden ingekaderd door een gelofte die alle deelnemers afleggen in het bijzijn van elkaar en van een of meer ambtsdragers, eventueel met andere betrokkenen, familieleden en vrienden als getuigen. Het komt erop neer, dat je je met een beroep op Gods hulp en op de hulp van aanwezige getuigen verbindt een bepaalde leefwijze te volgen en anderen daarbij te helpen. Je vraagt om bijzondere steun.

Rond de Reformatie is er veel nagedacht over geloften. Dat had te maken met verzet tegen de kloosterpraktijk en het celibaat. Daar kwam onder meer uit, dat geloften geen lasten mogen opleggen die het juk van Christus te boven gaan. Dat was voor Calvijn en Luther heel concreet ook, dat je van een priester, een monnik of een non als regel niet mag vragen te beloven dat ze heel hun leven ongetrouwd zullen leven. Op zo'n manier beknot je de vrijheid van Christus.

Als we ervan overtuigd zijn dat Jezus Christus vraagt af te zien van homoseksualiteit, mag de gemeente van een homofiel lid niet vragen zijn geaardheid te vergeten of te negeren. Maar zij kan een groepje mensen wel voorstellen te beloven ieder afzonderlijk en gezamenlijk lichaam en ziel zuiver en heilig te bewaren als een tempel van de Geest en ten allen tijde klaar te staan voor elkaar en in voorkomende gevallen de hulp in te roepen van ouderling zus of dominee zo. Een belofte aan God en aan elkaar

met het oog op trouw in de dienst aan God en de liefde voor elkaar en volharding in de strijd tegen het kwaad.

### **Ten dienste van de gerechtigheid**

De dienst aan God er nadrukkelijk wel bij. Want een anti-seksualiteit-gelofte geeft de seksualiteit te veel eer. Vriendschap omvat meer. Liefde is breder. De homofiele broeder of zuster is geroepen zich te weer te stellen tegen zijn oude mens, de wereld en de satan en zijn rijk en daarvoor is de hulp die de Here geeft door zijn Woord en Geest, en in de vorm van broeders en zusters die naast je willen staan, vrienden en ambtsdragers die je voort willen helpen, niet te versmaden.

Maar daarmee is de roeping niet volledig: er is ook de roeping om je leden ten dienste te stellen van de gerechtigheid (Rom. 6). Dat zou een speerpunt kunnen zijn in de christelijke verwerking van een homofiele geaardheid, dat je je met hulp van anderen wegen zoekt om te dienen. Dit vraagt zelfverloochening en creativiteit. Maar van de kant van de gemeente ook vertrouwen. Kan een homofiele broeder ouderling, diaken, jeugdleider, kosten, enzovoorts zijn? Dan is de aanvaarding pas volledig.

Een homofiele gesteldheid stelt niet alle gaven buiten werking. De liefde van een homofiel voor een broeder of zuster is, al zullen er dun eigen tonen in meeklinken, toch niet als zodanig zondig? Zuivere vriendschap, christelijke naastenliefde, hoeft toch voor een homofiele christen niet buiten bereik te liggen? Het zal niet gaan zonder strijd. Maar dat juk is zacht als we ons bedenken dat Christus de last van de zonde van onze schouders heeft genomen en bezig is onze grootste vijand uit te schakelen.

*Wij wonen nu 1 jaar samen. We hebben gewoon een seksuele relatie. Als je alleen bent brengt het zo'n spanningsveld met zich mee, en nu krijg je weer een gewoon leven. Je voelt je thuis in een rijtjeshuis, terwijl je je anders een eenling voelt. Dre wat loopt te knoeren. Je voelt je normaal, een normaal leven, aanspraak, gezelligheid thuis. Sexualiteit valt dan op zijn plek. Het staat weer in een kader. En dat is weldadig. Zo is het leven van mensen met elkaar. Denk ik, ook bedoeld. Het seksuele contact is er maar een klein onderdeel van." (Twee homofielen, voorheen lid van een gereformeerde kerk, in een interview.)*

### **Samenvatting**

De predikanten Van den Geest en Smit stelden de vraag: moet er bij het onderwijzen uit de Schrift niet meer mee-levens zijn met de worsteling van de homofiele broeder of zuster? Ik zei daarop 'ja' en stelde de vraag: hoe komt het dat homofiele broeders en zusters zich vaak niet geholpen weten in de Gereformeerde Kerken?

In dat kader heb ik drie zaken aangesneden.

(1) Onze eerste boodschap is: ook een homofiele identiteit kan niemand scheiden van de liefde Gods welke is in Christus Jezus. Maar we willen ook graag de broeder of zuster afhouden van het kwaad. Onwillekeurig kan het

laatste zoveel nadruk krijgen, dat het goede gebod klinkt als een veroordeling. Het vertrouwen in Gods gebod (zodat je begeert je eraan te houden) en het vertrouwen in Gods goedheid in Christus (zodat je je bij Hem en bij zijn volk geborgen weet) gaan samen op.

(2) We zijn bang voor en hebben een afkeer van de duivel, de wereld en ons eigen vlees en we willen graag de Here consequent dienen. Daardoor kan een klimaat ontstaan waarin de zonde 'ondergronds gaat'. De dreiging van het kwaad vervaagt in de verte. In de publieke gebeden komt de door zonde bedreigde en aangevallen gelovige zelden aan het woord, de prediking spreekt hem niet aan, zo kennen we elkaar niet uit de onderlinge gesprekken. Dat vergroot de kwetsbaarheid van de homofiel die de zonde in zijn boezem draagt. Hij vindt geen ingang voor zijn moeite.

(3) Door een schematische kijk op homofilie (als 'de gesteldheid') en homoseksualiteit (als 'geslachtsgemeenschap met iemand van hetzelfde geslacht') staan we in alle behulpzaamheid scheef voorgesorteerd. Ons denkraster past niet op de beleving van de broeder of zuster die we willen helpen.

Het verdient aanbeveling te rekenen met het volgende:

(4) Een gelovige die ontdekt dat hij homofiel is, heeft niet zozeer nodig dat hem homoseksualiteit wordt ontraden, maar heeft behoefte aan bevestiging van Gods liefde voor hem. De homofiele gelovige zal zich als broeder of zuster volledig geaccepteerd mogen weten. Om de enige juiste reden: omdat Christus zijn dure bloed gegeven heeft voor zijn of haar verlossing uit de zonde.

Een homofiele christen hoeft je meestal niet uit te leggen, dat in de homo-wereld vaak (evenals elders) een sfeer van normloosheid en ongebondenheid heerst. Een homofiele gelovige heeft een even sterke afkeer van die goddeloosheid als een niet-homofiele gelovige. Daar komt angst bij, want hij voelt ook de aantrekkingskracht ervan, en zijn vatbaarheid daarvoor. Juist dit maakt dat hij zichzelf slecht kan plaatsen in Gods nabijheid. Op dit punt hoeft overgevoeligheid ons niet te verwonderen.

De voornaamste opdracht is een homofiele broeder of zuster te overtuigen dat God zijn/haar Vader, Verlosser en Bijstand is omwille van Christus. Maar de opdracht de homofiele broeder of zuster nabij te zijn is even belangrijk. Dat betekent, dat we onszelf moeten overwinnen en de broeder of zuster inclusief seksuele geaardheid aanvaarden.

(2) Homofilie is niet pas een probleem, als de zonde van de homoseksualiteit daaraan 'als opwellend water' ontspringt. Homofilie is een gevolg van de zonde, maar zelf geen zonde. Een homofiele gelovige moet de tijd en de ruimte gegund worden 'zijn ziel tot rust en stilte te hengen' (Ps. 131). Dit langdurige en beslist niet gelijkmatig verlopende proces behelst: aanvaarden dat je behept bent met een diepingrijpende vervorming van je identiteit, erop leren vertrouwen dat de Here je daarom niet afwijst, en dat je daarom niet ongeschikt bent voor vriendschap,



vorir broederschap, vorir naastenliefde, voor dienst aan de Here.

(3) De Here heeft de vrouw voor de man geschapen en de man opgedragen zijn vrouw aan te hangen. Een aard die een man belemmert een vrouw lief te hebben en een vrouw een man, een aard die het als natuurlijk doet ervaren dat een man een man begeert en een vrouw een vrouw – is een diep in de identiteit ingrijpende vervorming van deze orde. Dit betekent dat homofilie niet 'normaal' is en ook nooit wordt, ook niet de gevoelens en gedachten die daar bij horen. Homoseksualiteit is geen onschuldige variant van de hetero-seksualiteit, ook niet in de praktijk. Dit is geen aangeboren overtuiging. De tegenstelling tussen de 'weldadigheid' (zie kader boven) en de 'bitterheid' (zie kader onder) laat de verzoeking duidelijk voelen. De overtuiging dat homofilie niet 'normaal' is en homoseksualiteit af te keuren, ontvangen we alleen van de Geest, uit het Woord, op het gebed – we verwerpen haar door het geloof. Het betekent ook dat homoseksualiteit zonde is en onze afkeer verdient. Die afkeer is 'geestelijk', hangt samen met het onbeperkte vertrouwen in Jezus Christus, evenals de voorkeur zich te onthouden van homoseksualiteit. Maar het is een hard gelag als verstand, gevoelens, lichaam en geest zich voortdurend sterk maken in het verzet daartegen. Dat betekent dat hulp die geboden wordt ook zelf vast moet staan op vertrouwen in Gods beloften en Christus' liefde voor de homofiele broeder of zuster, en zich zelf moet instellen op het bieden van 'trouw', geborgenheid en waakzaamheid, langdurige bijstand en voortdurende voorbede.

Ook np de tweede vraag van Van den Geest en Smit heb ik vandaag ja gezegd. *Diverse* relaties kunnen een homofiele gelovige van groot nut zijn. We mogen ze zoeken in de kring van de kudde van Christus. Het belang van vriendschap is groot, een duurzame verhouding waarin je jezelf veilig kunt voelen en waarin je bescherming kunt zoeken, is kostbaar. Christelijke vriendschap is een nog groter goed, want die is een geschenk van God, die onderwerpt zich aan zijn Woord en stelt zich ter beschikking van zijn dienst, die beschermt je dus zelfs tegen jezelf. Daar kan de liefde voor Christus en zijn gemeente groeien en toenemen.

R. ter Beek

## UIT DE KERKEN

### BEROEPINGSWERK

**Beroepen:** te Hoogkerk: M.H. de Boer te Gramsbergen.

**Aangenomen naar:** Alphen a/d Rijn: J. Borgdorff te Rotterdam-Noord; Nijverdal: T. Bosma, kand. te Kampen, die bedankte voor Harkstede i.c.m. Overschild; Zwolle-Zuid: J.T. Oldenhuis te Helpman.

**Bedankt** voor Hoogvliet-Spijkenisse: R.Th. de Boer re Ureterp; voor Voorthuizen-Barneveld: R. de Graaf te Rouveen.

**Visa:** aan de zendingspredikanten ds. S.M. Alserda, ds. A.A. van Essen en ds. J.Th. Jonkman is een verlenging van het visum voor Indonesië verleend. De drie predikanten zijn werkzaam op Kalimantan Barat.

### BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. H. Eolkers heeft zondag 5 juli jl. intrede gedaan in Rotterdam-Oost. Hij werd bevestigd door ds. H. Drost in de morgendienst. De intrededienst werd in de middagdienst gehouden.

Ds. H.Sj. Wiersma heeft zondag 5 juli jl. intrede gedaan in Spakenburg-Noord. Hij werd bevestigd door ds. H.J.C.C.J. Wilschut in de ochtenddienst. De intrede werd in de avonddienst gehouden. Het nieuwe adres is: Kerkstraat 18, 3751 AR Spakenburg, \* (03499) 95073.

### ADRESWIJZIGINGEN E.D.

**Amersfoort-Centrum** \* *Diaconie:* W. Groenevelt, Diamantweg 89, 3817 GJ, = (033) 616700.

**Drachten-Zuid/Oost** \* *Zendingsscriba:* G. Vonk, Leidijk 230, 9202 VD, ☎ (05 120) 15350.

**Enschede-Oost** \* *Scriba:* H. van der Veen, ☎ (053) 312439. Het postadres is ongewijzigd.

**Maarssen-Breukelen** \* *Scriba:* J.A. Buisman, ☎ (03465) 62708; *Kerkeraad:* Postbus 1478, 3600 BL.

**Ommen** \* *Scriba:* G. Grootens, Hessenweg West 2, 7731 RN, ☎ (05291) 52189.

**Zaandam** \* *Kerkeraad:* E. Boerma, Schepenlaan 156, 1503 HN, ☎ (075) 167683.

### VERENIGINGEN

Donr een bestuurswisseling van de Gereformeerde HBO-vereniging Groningen is het adres van het secretariaat nu: Aquamarijnstraat 655, 9743 PR, t.a.v. R. Schuurman.

# GESLAAGDE KONTEKSTUALISATIE?

Eén van de belangrijkste vragen, waarvoor de gereformeerde missiologie gesteld wordt, is de vraag naar de juiste kontekstualisatie. Iedere kerk leeft in haar eigen omgeving, wij zeggen tegenwoordig: in haar eigen kontekst. Dat heeft gevolgen voor de wijze van kerk-zijn.

Nu zijn er theologen die de opvatting verdedigen dat het geloof uit twee bronnen put: uit de bijbel en uit de kontekst. Die twee bronnen worden dan gelijkwaardig geacht. Zo'n opvatting doet ernstig tekort aan de waarde van de bijbel. Want de bijbel is het Woord van God en dit is overal geldig. De invloed die de kontekst heeft kan hooguit marginaal zijn.

Als de kerk of de zending echter de ogen sluit voor de omgeving, kan de verkondiging niet goed zijn en zal de christelijke gemeente niet echt geworteld zijn. Het gebeurt nogal eens dat pas na jarenlange verkondiging blijkt, dat christenen een heel stuk van hun leven voor de zendelingen verborgen hebben gehouden. Dat was de ervaring van Gerard van 't Spijker, die gewerkt heeft te midden van de Eglise presbytérienne au Rwanda (EPR) in Rwanda, Centraal-Afrika (2, 3.47). Het ging met name om onderdelen van hun begrafenisgebruiken. Van 't Spijker maakte daar nadere studie van en promoveerde daarop in 1990 aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

## De dood: geen vijand

Aan de hand van literatuuronderzoek en vooral door middel van interviews kan Van 't Spijker een gedetailleerde beschrijving leveren van de begrafenisgebruiken in een bepaald gebied van Rwanda. Dit antropologische deel van het boek is volgens mij erg waardevol. Ik probeer in grote lijnen de gebruiken weer te geven en verbind daaraan wat Van 't Spijker in de tweede helft van zijn boek opmerkt over een kontekstuele theologie en over de pastorale taak van de kerk.

Allereerst beschrijft hij het levenseinde van een oud man, die de familie bijeenroept en zijn testament bekend maakt. Van 't Spijker wijst erop dat het heel belangrijk is om in zulke dagen als familie samen te zijn en zich op het sterven van een vader of grootvader voor te bereiden. Hij verbindt hieraan een opmerking over de pastorale taak van de kerk. Niet alleen de zieke vraagt om begeleiding maar de familie ook. Het kan zo goed zijn in deze situatie samenbindend te werken te midden van de familie en spanningen weg te nemen (212).

Als de man (of vrouw) gestorven is wordt de familie, voorzover niet aanwezig, in kennis gesteld. Hierbij wordt de volgorde van leeftijd en belangrijkheid in acht genomen. De familieleden komen onmiddellijk. De begrafenis vindt bijna altijd op de dag van het overlijden plaats. Te-

genwoordig wordt vaak gebruik geminkt van de radio om de familie op te roepen. Deze overlijdensberichten krijgen prioriteit boven het andere nieuws. Dit is nodig want in de tijd van de rouw, die met het overlijden begonnen is, moeten de familieleden zich van seksuele relaties onthouden.

Dat geldt evenwel niet voor getrouwde dochterr. Zij moeten, zo gauw ze van het overlijden van hun vader horen, seksueel contact met hun man hebben. Dit is een vorm van eerbetoon aan de vader. Als zij bij het overlijden aanwezig zijn, moeten zij naar hun eigen huis teruggaan voor dat contact. Zij kunnen dan niet bij de begrafenis zijn (67).

Bij het sterven van een man zorgen zijn weduwe en de schoondochters voor het lichaam. Deze vrouwen doen wat in het huis gebeuren moet, de mannen graven het graf. Men begraaft het liefst iemand op zijn eigen erf. De mannen dragen het lichaam daarheen. Dit lichaam wordt in de houding van een embryo begraven. De dood en de geboorte worden bewust met elkaar in verband gebracht. Zij behoren, evenals initiatie voor de puberteit en huwelijk, helemaal bij het leven op deze aarde.

Ik vind het opvallend dat klaagzang en ander aantoonbaar verdriet in Rwanda kennelijk niet tot de gebruiken behoren. In Rwanda wordt de dood kennelijk niet zozeer als een vijand gezien (211). Maar ik vind het onjuist dat bij de theologische overdenking geen aandacht gegeven is aan het bijbelse gegeven dat de dood wel de laatste vijand is, die vernietigd moet worden. Moet de christelijke kerk niet verkondigen dat er eens een tijd zonder dood is geweest en dat de dood de straf op de zonde is? Dat besef mag toch nooit ontbreken, ook niet bij de begrafenis van iemand die op hoge leeftijd sterft?

Een belangrijk onderdeel van de begrafenis is dat een klein kind wordt neergelaten in het graf, om een beetje aarde op het lichaam te strooien. Dit kind is hiervoor aangewezen, soms door de overledene zelf, toen hij zijn laatste wensen bekend maakte. De jongen krijgt er een kostbaar geschenk voor en blijft er zijn leven lang om gerespecteerd. De christelijke kerk heeft tegen dit onderdeel van de begrafenisgebruiken nooit bezwaar gemaakt. Bij christelijke begrafenis wordt aan het graf een lied gezongen en in het kerkgebouw is er eerder op de dag een dienst geweest. Een clement dat de kerk ook bewust toevoegde was het bekend maken van de doodsoorzaak. Daarmee keerde men zich tegen de speculaties over toverij, die tijdens de gesprekken in het huis van de rouw naar voren konden komen (211).

## De rouwtijd en het einde daarvan

De rouw wordt de zwarte periode genoemd. Ze duurt te-

genwoordig bij vrouwen vier en bij mannen acht dagen en ze wordt beëindigd door het kwera-ritueel. Dit woord betekent 'wit maken'. Tijdens de rouw rust er een taboe op seksuele omgang en ook op landbouwwerkzaamheden. Bij het kwera-ritueel worden alle aanwezigen en ook de voorwerpen in Iruis door een officiant met wit kalkwater besprenkeld. De officiant (umuse) behoort niet tot de familie maar tot een van de families die bekend staan als de oudste bewoners van het land.

Dit ritueel is heel belangrijk. De kerk verbood het maar het was voor de christenen heel moeilijk zich aan de druk van de familie te onttrekken en niet aanwezig te zijn. Juist over dit onderdeel is men zwijgzaam geweest tegenover de zendelingen. Het voltrok zich in de besloten familiekring. De rouwperiode met de voorgeschreven seksuele onthouding is voorbij. De weduwe krijgt een sein van de umuse om zich terug te trekken voor al dan niet symbolische seksuele omgang met een aangewezen familielid. Als ze weer binnengekomen is, trekken zich achtereenvolgens ook de zonen met hun vrouwen terug. Telkens is er blijdschap bij de aanwezigen als er weer een paar terugkomt. Zij krijgen melk aangereikt.

Als de vrouw is overleden wordt voor de weduwnaar een weinig gerespecteerde vrouw van hiërten de familie aangewezen voor de vervulling van de seksuele taak.

Rij de evaluatie merkt Van 't Spijker op dat de kerk dit onderdeel niet tolereren kan omdat er misbruik gemaakt wordt van de menselijke waardigheid. Soms wordt men min of meer gedwongen tot de voorgeschreven daad (217). Degenen die voor deze seksuele omgang worden aangewezen (umweza), zijn als het ware degenen die de schande wegdragen. Maar, zegt Van 't Spijker: dat heeft Christus voor ons gedaan. Ik vraag me af of de kritiek niet veel verder moet gaan. Wijst alles niet op een overaccentueren van de menselijke vruchtbaarheid en moeten niet tegenover elkaar gesteld worden de christelijke visie van het geloof in de Here God die leven geeft en leven neemt, en de niet-christelijke visie op de clan die zelf voor vruchtbaarheid en opeenvolging van de generaties zorgt?

### Het aanroepen van de voorouders

In de literatuur wordt weinig gezegd over de ceremonie van het eerste aanroepen van de gestorven ouder. In interviews is Van 't Spijker hierover meer te weten gekomen. De periode van kwera tot het eerste aanroepen van de vooroudergeest is niet vastgesteld en kan een maand tot een jaar duren. Er gelden nog steeds bepaalde taboes. Het is de tijd waarin het begraven lichaam ontbindt. Men denkt dat in dezelfde periode de geest ook een reiniging ondergaat. Op het moment dat het lichaam is vergaan en er alleen een skelet overblijft, is ook de ziel gereinigd en een geest geworden die men kan oproepen. In sommige delen van Indonesië kent men dezelfde gedachtengang. Van 't Spijker wijst op de studie van R. Hertz over de Dayaks van Kalimantan. Bij de Tobelo's op Halmahera wordt de gedachtengang ook gevonden. Bij die volken in

Indonesië vindt er na de periode van reiniging een tweede begrafenis van het lichaam plaats. Die is er in Rwanda niet. Bij mij rijst de vraag of Van 't Spijker hier niet teveel overeenkomsten heeft gezien. Dat zou veroorzaakt kunnen zijn door het feit dat hij bij de interpretatie van begrafenisriten de theorieën van de antropologen A. van Gennep en R. Hertz heeft gevolgd. Van Gennep heeft geschreven over de overgangsriten bij geboorte, initiatie, huwelijk en sterven. Steeds is er dan een moment van separatie, daarna van marginalisatie en tenslotte van integratie. Bij de kwera vindt volgens die theorie de integratie van de nabestaanden met hun omgeving plaats. Rij het eerste aanroepen van de vooroudergeest krijgt deze zijn plaats in de geestenwereld.

De begrafenisriten geven vorm aan de discontinuïteit en aan de continuïteit, zo zegt Van 't Spijker met R. Hertz. Door middel van de ritën verwerkt de familie het verlies van één van hen. De verhoudingen binnen de familie en de maatschappij moeten opnieuw gerangschikt worden. Maar door de ritën wil men ook vorm geven aan de continuïteit. De overledene blijft tot de familie horen. Men kan hem aanroepen. Men weet zich met hem verhouden. Van 't Spijker adviseert de christenen om in plaats van de vooroudergeest aan te roepen, samen te komen voor evangelieverkondiging (217/218).

### De gemeenschap der heiligen

Op dit punt komt Van 't Spijker tot zijn belangrijkste conclusies. Hij vindt dat de zending in het nadenken over de plaats van de gestorvenen ernstig tekort geschoten is. De kerk in Rwanda doet er goed aan de oude kerk van de eerste eeuwen na te volgen, die bij 'gemeenschap der heiligen' ook aan de gestorvenen dacht. De zending van de 19e en 20e eeuw was op de bekering van individuen uit en wilde slechts de ziel de weg naar de hemel wijzen. J. Bunyans *Christenreis naar de eeuwigheid* werd vertaald. Met deze aanpak zijn ernstige fouten gemerkt, aldus Van 't Spijker. Hij meent hier ook de invloed te moeten aanwijzen van het Griekse denken, dat de ziel en het lichaam scheidde (233). Maar juist de oude kerk was sterk beïnvloed door die Griekse filosofie en vindt Van 't Spijker niet juist daar de opvatting over de gemeenschap der heiligen die hij in Rwanda ook aantreft? Ik vind de beschuldiging in de richting van het Griekse denken ongenueanceerd.

Dat is hij niet in zijn opmerkingen over de 'corporatieve persoonlijkheid', een term van de socioloog L. Lévy-Bruhl, overgenomen door de theoloog H. Wheeler Robinson. Evenals de sociologie de gedachte al weer bestreden heeft, zal de theologie het moeten doen. Je kunt in plaats van corporatieve persoonlijkheid soms wel spreken, zegt Van 't Spijker met J.W. Rogerson, over corporatieve verantwoordelijkheid. Die tref je bij voorbeeld in een landbouwgemeenschap aan, waar men veel zaken samen moet doen. Maar het is dan ook die praktische achtergrond die samenbindend werkt en niet een priinitieve manier van denken, zoals Lévy-Bruhl veronderstelde.

Over welke gemeenschap spreken we als we het over gemeenschap der heiligen hebben? Het gaat toch niet over dezelfde zaak als een clan in Afrika of Azië denkt dat de gestorvenen nog deel van hen uitmaken en voor hen zorgen, en als de christelijke kerk belijdt dat er één kerk is, in hemel en op aarde? Van 't Spijker wijst ook wel verschillen aan. In het stamdenkcn leeft een persoon circa 5 generaties voort en dan vervaagt de herinnering aan hem. Uit de gemeenschap der heiligen verdwijn je niet. In het stamdenken ben je soms bang voor de vooroudergeesten, dat is de kerk voor zijn gestorvenen niet. Maar dat zijn niet de verschillen die fundamenteel zijn. Waar het om gaat is dat tot de kerk van Christus ieder behoort wie gelooft in de Here Jezus (Hand. 16 : 31).

Nu wil Van 't Spijker niet de algemene verzoening propageren. En hij maakt belangrijke opmerkingen. Hij zegt dat de Rwandezen die tot geloof komt, zit met de klemmende vraag, waar zijn heidense voorouders zijn, in de hemel of in de hel. Die klemmende vraag kennen we uit de geschiedenisboeken over West-Europa en ken ik uit gesprekken met christenen in Indonesië. Als Van 't Spijker op zulke vragen geen definitieve antwoorden wil geven dan volg ik hem daarin omdat wij niet mogen oordelen. Maar hij maakt wel gedachtensprongen die ik af moet wijzen.

Over de tekst van Ef. 3 : 15 zegt hij heel gemakkelijk dat God zich hier laat kennen als de God die achter iedere clan, ieder geslacht staat. Hij vindt dat deze tekst veel troost biedt aan de Afrikaanse christenen in hun clan-samenleving. Maar heeft de tekst niet juist een kritische spits? Het belangrijkste is niet menselijk vaderschap, maar het vaderschap van God.

Onjuist vind ik ook wat Van 't Spijker verbindt aan de geloofsbelijdenis dat Christus is neergedaald in de hel.

### 'Neergedaald in de hel'

De kerk belijdt dat Christus is neergedaald in de hel. Dat betekent voor Van 't Spijker en anderen, dat Christus na zijn overwinning op de dood, dit feit geproclameerd heeft in het dodenrijk. Daarmee zou Christus de generaties die voor Hem leefden, hebben gelied. Dit wordt afgeleid uit 1 Petrus 3 : 19. Deze tekst kent echter ook andere exegeses. Ik noem de uitleg dat het hier gaat over de triomf van Christus' hemelvaart. Het bericht daarvan dringt tot in de hel door, maar dat wil niet zeggen dat Christus in de hel zijn overwinning is gaan verkondigen.

Van 't Spijker gebruikt de tekst om een antwoord te kunnen hebben op de vragen van Afrikanen naar het heil van hun voorouders (207). Zijn conclusie is dat de prediking van Christus in de hel ook die voorouders moet hebben bereikt en ze moet hebben veranderd. Dat is een uitspraak die verder gaat dan wat ons geopenbaard is.

Van 't Spijker verwijt de zending dat ze een selectie uit de Bijbel naar Rwanda heeft gebracht. Rwandese christenen moesten zelf bemerken, dat de Bijbel een wereldbeeld bood dat heel dicht bij hun traditionele opvattingen stond (202). Daarin was sprake van het rijk van de doden,

en de Schrift spreekt er ook over. Mijn vraag is: geeft de Bijbel met het 'rijk der doden', de 'hades' of 'de sjeool', niet vaak de plaats van het lichaam aan, dat begraven is? Als dat zo is dan gaat het hier om iets anders dan de Rwandezen op hei oog hebben. Hun gaat het niet om het graf, maar om de geestenwereld.

Van 't Spijker gebruikt het belijdenisartikel over Christus' nederdaling om tot de Rwandese christenen te zeggen: je hoeft voor vooroudergeesten niet meer te vrezzen, want Christus heeft ook voor hen de dood overwonnen. Je hoeft ze niet meer te bezweren, want ze zullen je geen kwaad meer doen.

Christus' overwinning op de dood is van fundamenteel belang. Niet omdat Christus de geesten van de gestorvenen tot bekering heeft gebracht maar omdat Hij de satan verslagen heeft. Wij mogen weten dat zijn macht de macht van de satan en de boze geesten overtreft. Over die boze geesten spreekt de Schrift wel. Over boze geesten van gestorvenen, en hun eventuele bekering, niet. Rekent Van 't Spijker eigenlijk niet af met de ernst van de zondeval? En wordt eveneens geen afstand genomen van de bijbelse hondschap van de verkiezing. God roept uit de afgevallenen mensheid velen tot bekering, door het evangelie te laten verkondigen tot wie Hij wil en wanneer Hij wil.

De oproep om terug te keren tot de oude kerk vind ik niet sterk. Is uit de kerkgeschiedenis niet gebleken dat uit het denken van die oude kerk de Rooms-Katholieke opvatting met de heiligenverering is voortgekomen? Van 't Spijker wijst op Opb. 6 : 9-11, Hebr. 11 : 40, 12 : 1. Mijn vraag is: zeggen de teksten meer dan dat de kerk in de hemel meeleeft met de kerk op aarde? Als ze niet meer zeggen dan dat, waarom moet dan de kerk op aarde de gestorvenen in de eredienst gedenken? Krijg je dan niet onherroepelijk dit gevolg dat de mens er ontvangt die uiteindelijk alleen God toekomt? De Reformatie heeft toch niet voor niets afstand genomen van de Rooms-Katholieke leer?

Ik vrees dat de kontekstualisatie die Van 't Spijker voorstaat ons daarheen terugvoert. Hij wijst de zendelingen af die zich in de Rwandese cultuur zelfs niet verdiepten. Ze meenden dat de goede leer op den duur alle heidendom zou doen verdwijnen. De geschiedenis heeft geleerd dat het zo eenvoudig niet ligt. Je moet de kontekst heel goed kennen en in verkondiging en vormgeving van het christelijk leven op die kontekst inspelen. Maar uiteindelijk is het toch het evangelie van de genade Gods dat de overwinning zal behalen. Er is maar één bron: de Schrift, er zijn er niet twee, Schrift en kontekst.

Daarom vind ik dit boek, dat voorzover ik kan beoordelen, antropologisch zo waardevol is, theologisch niet sterk. Hier wordt geen geslaagde kontekstualisatie geboden.

J.A. Boersema

N.a.v.: Gerard van 't Spijker, *Les usages funéraires et la mission de l'église. Une étude anthropologique et théologique des rites funéraires au Rwanda*, Kampen 1990.

## ZUIDHORN

Het dorp, een ook de kerkelijke gemeente, Zuidhorn is de laatste decennia sterk veranderd. Had het dorp vóór de Tweede Wereldoorlog een grotendeels agrarisch karakter, met voornamelijk veehouderij, langzamerhand heeft het, door zijn gunstige ligging (10 km ten westen van Groningen, aan de spoorlijn Groningen-Leeuwarden, en aan het drukke kanaal Delfzijl-IJsselmeer) iets weg gekregen van een randstad, of voorstad, van Groningen, met een snelgroeiend industrieterrein. Dat heeft ook zijn invloed gehad op (binnen) de kerkelijke gemeente. Veel leden daarvan werken in de stad op kantoren, bij het onderwijs of in een van de ziekenhuizen. Vooral in de zeventiger jaren zijn talrijke migranten Zuidhorn binnengestroomd. Telde de gemeente hij de Vrijmaking 600 leden, sindsdien is zij explosief gegroeid tot bijna 1600 leden, een gemeente niet drie predikantsplaatsen. De gestage instroom vii 'aigenwize stad' jers' betekende voor de rasechte Zuidhorners wel even diep ademen. De wekelijks lijsten van nieuw-ingekomenen zagen zij, zo niet als een aanslag, dan toch wel als een weinig welkome versterking van hun eigen 'landelijke' kerkelijke leven, dat door vreemde dingen dreigde overvleugeld te worden. Hoewel die vree? enige grond had menen wij te mogen zeggen dat de gemeente nu is samengegroeid tot een welsluitend geheel, een harmonieuze eenheid.

Nadat Liudger in de Groninger gouwen het evangelie gepredikt heeft ontstaan daar in later eeuwen ook de kerkjes: Zuidhorn (in de 12de eeuw) en Noordhorn (in de 13de eeuw). Veel is daarvan niet meer bekend, doordat het archief vii het machtige Cisterciënser klooster te Aduard in 1580 door brand verloren gegaan is. Maar wel weten we dat het kerkelijk leven hier ononderbroken voortgang heeft gehad. Na de Reformatie heeft de Gereformeerde Kerk hier de overhand gekregen, mee door de invloed van Willem Lodewijk 'Us Heit'. Hij en zijn vader Jan van Nassau worden nog altijd in ere gehouden door de namen van de beide gereformeerde scholen: de Willem Lodewijk School in Noordhorn en de Jan van Nassauschool in Zuidhorn. Opvallend is, dat toen het modernisme zijn invloed in de prediking deed gelden er een vrij aanzienlijke overgang van doopsgezinde families naar de gereformeerden kwam. Er zijn kerkhistorici die menen dat dit mede de oorzaak is van enkele specifieke trekken in het kerkelijk leven in de provincie Groningen. Onder Zuidhorn, als kerkelijke gemeente, ressorteren ook Noordhorn en Brittil, samen met Zuidhorn ongeveer 7000 inwoners, zodat onze gemeente met haar bijna 1600 zielen (kerken tellen, zeer passend, hun rijkdom niet in personen maar in zielen!) een niet onbelangrijk deel van de

totale bevolking vormt. Onmiddellijk daarop volgt de Geref. Kerk (synodaal) met een bijna even groot ledental, terwijl de Ned. Herv. Kerk in hetzelfde ressort 1170 leden heeft. Zuidhorn is dus duidelijk een 'kerks' dorp, waarin de vrijgemaakte inbreng niet onaanzienlijk is. Ook in het dnpsleven komt dit tot uiting. Tot voor kort (vóór de gemeentelijke herindeling) leverde het GPV drie vii de dertien gemeenteraadsleden, onder wie één wethouder. Het aantal geref. vrijwillig(st)ers dat bijspringt in de beide tehuizen voor gehandicapten (Zonnehuis en Hornerheem) is naar verhouding groot. Daarnaast zijn er twee bejaardentehuizen waarin noga! wat gemeentelieden wonen (de Eiberhof), resp. verzorgd worden (de Westerburcht). Toch kan er gesproken worden van een 'jeugdige' kerkelijke gemeente, wat ook blijkt uit het grote aantal jeugdverenigingen en -clubs, de twee geref. basisscholen en de geref. Mavo.

Na de Afscheiding (1834) zijn de ambten in Zuidhorn ingesteld in 1X39 door ds. H. de Cock. Een eigen kerkgehouw kreeg de gemeente in 1878. Dit kerkje, in de typische stijl van de 19de eeuw, werd in 1945 door de gemeente behouden, maar na de grote bloei bleek her al gauw te klein. Na meer dan 100 jaar gebruikt te zijn werd het in 1985 vervangen door een modern, ruim, functioneel gebouw, met – teken des tijds – een groot parkeerterrein. De gedenksteen uit de gevel van de oude kerk met de tekst: 'Vrede door het bloed des Kruizes' is ingemetseld in de nieuwe kerk, maar verder is van het oude gebouw niets meer over dan het torentje, dat ru als tuinhuisje naast de voormalige pastorie, vlak bij de brug over het Van Starckenborghkanaal, de aandacht trekt. Het nieuwe kerkgebouw, dat op het terrein van een voormalige kwekerij staat, draagt de pasiende naam 'de Rank', naar Joh. 15 : 5, en om dezelfde reden is het plaatselijke kerkblad omgedoopt in de Leidraad.

Doordat de drie wijken (de Van Starckenborgh-, Hanckema- en Klinckcmawijk – namen waarin de glorie van het verleden nog duidelijk doorklinkt –, de twee laatsten genoemd naar twee van de drie borgen die Zuidhorn rijk was) in dubbele diensten bijeenkomen, moest de middenwijk in elke dienst verknijpt worden, waardoor de leden van deze wijk elkaar op zondag niet meer ontmoetten. Dit is echter recent ondervangen door de wijken te laten vergaderen in een combinatie van telkens twee en één, wat door de grootte van het gebouw goed mogelijk is.

Een zekere roem, niet alleen hij de gemeentelieden maar ook bij hen 'die buiten zijn', heeft het fraaie nieuwe orgel, waarop zelfs concerten gegeven worden, en dat men bijvoorbeeld kan horen in radio-uitzendingen. Voor belangstellenden volgen hier enkele gegevens over bouw en makelij van een deskundige. Voorafgaand aan en tijdens de bouw van het kerkgebouw is veel aandacht besteed aan het verkrijgen van een goede akoestiek. Zo is er een akoestisch rapport opgemaakt en een bewuste materiaalkeuze gedaan. Met goed resultaat, zodat het orgel in de kerkzaal ook goed tot zijn recht kan komen. In een tijds-

bestek van vijf jaar kwam het van opdracht door de kerkerand tot ingebruikneiging van een pijporgel, een instrument met een rijke dispositie, gebouwd door de Gebr. v. Vulpen. Orgelmakers te Utrecht, met als adviseur Jan Jongepier. Het bezit 25 registers verdeeld over hoofdwerk (11), rugwerk (9) en pedaal (5). In de dispositie werd primair rekening gehouden met de praktijk van begeleiding van de **gemeentezang**, daarom is aansluiting gezocht bij maatvoering en makelij van orgels uit de bloeitijd van de Nederlandse orgelbouw, namelijk de late 17de en de vroege 18de eeuw. Echter ook met het spelen van orgelliteratuur, vooral muziek voor de eredienst. Door halvering van een viertal stemmen op het hoofdwerk is koraalspel met uitkomende stem op één klavier mogelijk.

De orgelkasten zijn van eikhout. De kleurgeving van het orgel vindt zijn basis in de kleurgeving van het interieur van het kerkgebouw. Om het orgel deel van het geheel te laten zijn, werd besloten het orgel te schilderen in de gebroken witte kleur van de wanden. Daarnaast werd gekozen voor een paar feestelijke accenten in kleuren rood en goud, bescheiden aangebracht op de labialen en de ornamenten. Al mei al een bijzonder fraai instrument, inmiddels ook als zodanig erkend, waarvoor grote belangstelling bestaat en waarvan door de gemeente een dankbaar gebruik wordt gemaakt.

Het is in het kerkelijk leven van Zuidhorn al enkele jaren de **gewoonte** per jaar bijzondere aandacht te besteden aan een speciaal 'jaarthema', dat aan de orde komt in een aantal preken en tijdens de huisbezoeken. Verder wordt het jaarthema behandeld in enkele wijkvergaderingen en in de verenigingen. Het vorig jaar was het onderwerp: 'Evangelisatie'. **dit** jaar 'de omgang met de Here'. Deze aanpak wordt algemeen als vruchtbaar en stimulerend ervaren.

Iets nieuws is nok het gebruik van de computer voor het welzijn van de gemeente. **Ten** dienste van enkele dove gemeenteleden is vóór de dienst een volledige uitdraai van de te houden preek beschikbaar, zodat zij al lezende de preek kunnen bijhouden. Voor de predikanten, lijkt ons, een **extra** opgave: maar 7ij werken er met enthousiasme aan mee...

Wat de zending betreft was de kerk via de classis Groote-gast tot 1 januari 1991 betrokken hij het zendingswerk van de kerk van Drachten-Zuidoost Met ingang van die datum is het werk in Zuid-Afrika overgenomen door de kerk van Pretoria. De zaken die nog in Nederland moeten worden behartigd worden verzorgd door Zuidhorn als coördinerende kerk, bijgestaan door de Mamelodi-commissie. Verder wordt een Zairese predikant, ds. Illunga, financieel gesteund door de gemeente van Zuidhorn. Zo mag zij meewerken aan het uitdragen van het Evangelie, zowel plaatselijk alsook naar verre landen. Een zaak om de Here dankbaar voor te zijn.

G. Roorda

## DE TAKEN GOED VERDEELD

Binnen een huwelijk zul je als man en vrouw steeds weer moeten nadenken over de verdeling van je taken. Vroeger kon je vaak uitgaan van een bekend patroon, zoals je dat ook bij je ouders aantrof. Dat lukt nu niet meer. Het hekkende patroon is vervangen door een grote verscheidenheid. In het ene huwelijk doet men het heel anders dan in het andere. Huisvrouwen en huismannen vormen de polen waartussen je behoorlijk kunt variëren. Het zal voor de GSEY dan ook niet zo'n moeilijke opgave geweest zijn over dit onderwerp een gevarieerde brochure te laten verschijnen: *De taken verdeeld... Gezin en werk in de jaren '90*.

J. Lenting schrijft een bijdrage over het beleid van de overheid. De emancipatiedoelstelling is doorgedrongen tot het hele regeringsbeleid. Elders draaien ambtelijke (en ook politieke) molens langzaam, maar hier kan het heel snel. Lenting richt zich in zijn bijdrage vooral op het aspect van de economische zelfstandigheid van de vrouw. Vrouwen zijn in de samenleving nog vaak afhankelijk en kwetsbaar. De regering wil dat machtsverschil tussen mannen en vrouwen opheffen door bevordering van de individuele economische zelfstandigheid. Je bent economisch zelfstandig als je in staat bent een eigen inkomen te verwerven. Je bent dan niet langer afhankelijk van een ander. Ook als regering moet je **ergens** beginnen en daarvoor is de bekende '1990-generatie' bedacht: de achttienjarigen in 1990, de achttiën-, negentien- en twintigjarigen in 1492 worden verondersteld economisch zelfstandig te zijn. Zij worden geacht in staat te zijn betaald werk te combineren met de verzorging van kinderen. Lenting schetst hoe dit beleid van economische zelfstandigheid en de '1990-generatie' doorwerkt in allerlei wet- en regelgeving. Wanneer je man een minimum-inkomen verdient, ben je gedwongen de arbeidsmarkt op te gaan. Op de langere duur zullen vooral de laagopgeleide vrouwen de dupe worden. Op de achtergrond van deze maatregelen staat het emancipatiebeleid: via de economische zelfstandigheid van iedereen wil men de positie van man en vrouw in gezin en samenleving met zachte overheidsdwang langzaam maat zeker veranderen.

De werkelijkheid is vaak weerbarstig. Het oude patroon van taakverdeling tussen man en vrouw werkt zeker niet mee. In enquêtes onder jongeren blijkt dat ook daar het oude patroon nog springlevend is. Economische zelfstandigheid voor je a.s. vrouw is nog niet bepaald gemeengoed. Maar ook wanneer je de emancipatiedoelstelling afwijst, valt er over het rollenpatroon in het huwelijk best

wat te zeggen. Dr. H.J. Messelink doet dat in zijn bijdrage over 'de plaats van de man in het gezin in het licht van de bijbel'. God schiep de mens mannelijk en vrouwelijk. De mens is op de ander aangewezen. In het huwelijk komt dat goed tot uitdrukking. Man en vrouw vormen binnen het huwelijk een twee-eenheid, waarin ze ramen verantwoordelijk zijn. De één (vrouw) is niet afhankelijk van de ander (man), maar ze zijn afhankelijk van elkaar. Levensonderhoud en de zorg voor het gezin zijn een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Messelink geeft vervolgens aandacht aan het onderwijs in de Schrift over de man als vader. Hij concludeert: 'De vader is degene die de traditie doorgeeft, die in de breedste zin van het woord tucht oefent, waarbij overigens de liefdevolle zorg zeker niet ontbreekt'. Messelink oefent behoorlijk kritiek uit op het 'gereformeerde patroon', voorzover de vader vaak afwezig is. We moeten keuzes maken waardoor het mogelijk is dat vader wel aanwezig is. Vader en moeder hebben een gemeenschappelijke taak die zij samen uitvoeren.

Het is terecht dat Messelink voor die gemeenschappelijke taak aandacht vraagt en de man deze keer meer in het zonnetje zet. Dat kan voor veel mannen en hun vrouwen verfrissend werken. Ik vraag me wel af of de kritiek niet meer afgewogen had moeten worden. De spits wijst nu wel erg richting de mannen die én ambtsdrager én schoolbestuurslid én actief in nog veel meer dingen zijn. Er zijn veel meer vaders die zich niet zo druk maken in Gods koninkrijk, maar ook hun kinderen niet leren hoe belangrijk het is dat je je aan de Here geeft. De ambtsdrager die ook nog een paar andere dingen doet, krijgt al veel vaker de wind van voren. Het onderwijs uit de Schrift over het vaderschap, is gericht op iedere vader. We moeten het ons allemaal aantrekken. En nog een andere kanttekening: waar Messelink in zijn bijdrage een paar keer het huwelijksformulier noemt, was dit misschien ook de plaats geweest uitvoeriger op dat formulier in te gaan. Gezien de vele vragen die daarover leven, vind ik het een tekort dat daar in deze brochure niet dieper op wordt ingegaan.

Een belangrijke bijdrage voor de meningsvorming over de zaken van man en vrouw, is die van mevr. C. Verkerk-Vegter. Zij gaat in op de vraag wat onze houding moet zijn in een tijd dat er zoveel verandert. Mevr. Verkerk wijst erop dat 'het gereformeerde gezin' niet bestaat. In het ene gezin zijn andere dingen aan de orde dan in het andere. We hebben niet allemaal dezelfde dagtaak. Er zijn onder ons ook vrouwelijke kostwinners en dat aantal zal in de toekomst waarschijnlijk nog groeien. Bijbelse normen zijn in ons leven erg belangrijk. Ook in een tijd dat er veel verandert, mogen we vertrouwen op God. Hij verandert niet. Waar veel dingen veranderen, hoeven we niet krampachtig vast te houden aan het oude patroon. In christelijke nuchterheid kun je constateren dat nog niet elke verandering verkeerd is. Soms is het gewoon een verbetering. We zijn nu genooddaakt opnieuw na te denken over het huwelijk en over het gezinsleven. Dat is alleen maar winst.

De bijdragen van mevr. T.J. van Loo-Kruit over 'Meisjes, vrouwen en de arbeidsmarkt na 1990' en 'De emancipatie van de meewerkende echtgenote' laat ik verder liggen. Die zijn voornamelijk informatief. Informatief is ook het verhaal vanuit de praktijk van huisman P.G.B. de Vries. Gereformeerde huismannen zijn nog niet zo talrijk, dat er niets nieuws meer te vertellen valt. De Vries wilde een verhaal schrijven met een zo breed mogelijke geldigheid. Ik vraag me af of het hem gelukt is, al heeft hij zich bij voorbaat verontschuldigd, dat het onvermijdelijk was dat een en ander persoonlijk gekleurd is. Het verhaal dat je op consultatiebureaus als bezoeker meestal wordt toegesproken alsof je zelf de kleuterleeftijd nog maar nauwelijks gepasseerd bent, is heel vermakelijk maar zegt weinig over de acceptatie van de huisman in de samenleving. De Vries stelt ook dat het huishouden weinig geestelijke inspanning vraagt. Als er geen prikkels van buiten zijn, zit een geestelijke afstomping er duidelijk in. Hij ziet dat gedemonstreerd op vrouwenverenigingen en gemeentevergaderingen. Meestal zijn er maar weinig dames die de mond opendoen. Het vinden van een presidentie is vaak een hele toer. Ik had niet de indruk dat dat op een mannenvereniging zoveel heter lukt, maar afgezien daarvan: zulke opmerkingen maken het verhaal persoonlijker gekleurd dan nodig zou zijn. Overigens noteer ik dat De Vries de 1990-maatregel positiever lijkt te waarderen dan meestal gebeurt. Hij draagt ook argumenten aan voor een genuanceerde opstelling.

Ik wijs nog op het hoofdstuk van J. van Dijk over 'Diaconie en veranderende arbeid'. Hij scherpt onze ogen voor de diaconale taak van de gemeente in een samenleving die verandert. Dat lijkt mij ook de belangrijkste betekenis van een bundel als deze: dienstbaar aan de discussie in de gemeente. Ik sluit me graag aan bij mevr. Verkerk die stelt dat vragen rondom het gezin 'gemeente-vragen' zijn. In het ene gezin gaat het anders toe dan in het andere. Een open gesprek in de gemeente over de goede verdeling van de taken in je gezin en in je huwelijk, kan er aan bijdragen, dat dat minder vreemd wordt gevonden. De winst van zo'n gesprek is ook dat je blijft nadenken over de christelijke vormgeving van je gezinsleven.

J. Ophoff

N.a.v.: J. Lenting e.a., *De taken verdeeld... Gezin en werk in de jaren '90*. 79 pag., prijs: f 14,90.

# DAGBOEK UIT EEN CAMBODJAANS KINDERZIEKENHUIS

Voorzichtig schuifelen we achter de kinderarts aan, tussen de lange rijen ouders-met-zieke-kinderen door. **Helpen?** De hitte maakt de toch al typische ziekenhuislucht bijna onverdraaglijk, maar toch went het. Alles went in een stad als Phnom Penh, in een land als Cambodja. Alles? Nee, want dan **zou** je ook de dood zijn bizarre gang maar laten gaan. En je zou geen enkel ziekenhuis meer in stand houden... Een volk laten sterven, eerst de politieke dood onder de wraakzuchtige aziatische communisten: en straks de 'gewone' dood. Daarna is Cambodja er niet meer. **En** wie volgt? En... heeft 'het christelijke westen' er intussen al 'even' naar gekeken? Of waren de westerse ogen alleen maar op sensatie belust? Help!

Maar waar **begin** je dan? In ieder geval is *dokter Diny van Bruggen* gaan werken in een *kinderziekenhuis*. Een enkele keer waren we er via de E.O.-televisie getuige van hoe ze daar werkte. Nee, je bent dan binnen de **kortste** keren bekeerd van je sensatie-berustheid. Hier wordt een **fundament** gelegd voor de toekomst van een 'overblijfsel van een volk'. Overblijfsel inderdaad. **Het** westen was in 1975 niet in staat gebleken de toen al schamele restanten van de vrijheid te beschermen tegen de communistische horden van Pol Pot, de Rode Khmer en derzelver handlangers (of communisten!). Drie miljoen mensen **werden** gedood. Bijna was Cambodja een doodskoppen-staat. De overlevenden, vier miljoen, bleven verweesd achter: niet in de stad, maar in de jungle of in een vluchtelingenkamp in Thailand.

In 1989 trokken de Vietnamese communisten zich eindelijk terug uit Cambodja. Nu daagt er vrijheid. Nu zal er weer iets nieuws moeten worden opgebouwd. Maar wat een nood! Het land bloedt uit duizenden wonden. En toch moet **men** doorgaan. Dat is de vaste overtuiging van **dokter Diny**. **Ze** wil helpen in die eindeloos lijkende machteloosheid. Als arts, als christen in een overwegend heidens, boeddhistisch land.

Van 1989 tot 1991 hield ze zoiets als een dagboek bij. Maar er zijn veel dagen bij waarop er te weinig of misschien wel veel te veel is gebeurd. Herman Veenhof (ND-redacteur) heeft de stukken aan elkaar geschreven, zodat er een goed leesbaar geheel ontstond.

Dus kunnen we nu meelezen. Doet u dat vooral. Maar be-

sef wel dat dit meelezen ook inhoudt: '*mee-denken en mee-bidde* en *mee-geven*'. Want hoe kan een dokter daar helpen als wij haar niet helpen?

H. Veldman

N.a.v. Diny van Bruggen. *De rivier stroomt heen en terug* Dagboek uit een Cambodjaans kindziekenhuis. Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen 1991; 171 pagina's. geïllustreerd; prijs f. 24,90.




**J.A. Knepper sr.**

**Een geestelijke huis van levende stenen**

Gemeenteopbouw in de praktijk rond het jaar 2000

**Hoe functioneert de kerk als organisatie? Wat gaat er mis en hoe kunnen we dat voorkomen? Dit boek helpt elk gemeentelid zijn/haar steentje bij te dragen aan het geestelijk huis waarin wij mogen wonen.**

152 pag., paperback, f. 16,75

Verkrijgbaar in de boekhandel

**Oosterbaan & Le Cointre b.v.**

Postbus 25, - J.A.A. GOES  
tel. 01100 - 15591



# NEDERLANDSE LEVENSTIJL EN TAAL IN HET NIEUWE EUROPA

Het GPV zet zich in voor het behoud van de Nederlandse cultuur in het verenigd Europa. Dat roept bij vertegenwoordigers van andere politieke partijen soms nog wel instemmende reacties op (Van Middelkoop krijgt het voor elkaar de Tweede Kamer over deze kwestie te laten debatteren), maar deze zorg merk je bepaald niet bij voor-aanstaande schrijvers en taalkundigen (vgl. *De Groene Amsterdammer* van 2 mei 1992). Er zijn volgens hen wel andere zaken die beter stuurbaar zijn dan die van taal en gebruiken. En zijn we niet wat al te folkloristisch bezig als we opkomen voor dit soort thema's? Zijn we de 'Staphorster variant' nou nog niet kwijt?

Laten we nuchter zijn en de belangen van de Nederlandse taal en cultuur in een toekomstig Europa eens nader onder de loep nemen, aldus de 75-jarige GPV-er dr. A.J. Verbrugh (tot 1981 lid van de Tweede Kamer). Dient er niet gewerkt te worden aan garanties voor het behoud van onze waardevolle cultuur? Ook al is die 'maar' van een Europese minderheid?

De actuele omstandigheden alleen al lijken Verbrugh gelijk te geven. Kijk maar naar de in hetzelfde Europa om zich heen grijpende razernij van het bizarre nationalisme (in het voormalige staten Joegoslavië en Sovjetunie). Je zou alleen al uit pure angst de taalbelangen (en wat niet meer!) willen veilig stellen.

Dus doe je er toch vandaag – nu alles nog rustig – verstandig aan dit soort dingen in een verdrag of statuut vast te leggen. Dan weet je toch waar een mens zich aan te houden heeft. En schending van de rechten van minderheden wordt immers bestraft...

Evenwel, die volksvertegenwoordigers en taalkundigen die er (nu nog) geen behoefte aan hebben deze nationale eigenheid te verzekeren (tegen al of niet geplande 'overvallen') hebben vanzelfsprekend wel gelijk dat er niets onberekenbaars is dan de mens, ook in zijn eigen taalbeleving. Wie de verschuivingen van het purisme (maar waar kom je dat nog tegen, behalve dan in Vlaanderen en Zuid-Afrika?) naar b.v. de anglicismen waarneemt, vraagt zich wel eens af waar we ooit eens uit zullen komen. Maar ook merk je, en dat lijkt me nog veel belangwekkender, dat de taal-inhouden danig aan het veranderen zijn. Wij kunnen vandaag als gereformeerde staatsburgers ons wel sterk hechten aan onze taal die veel waardevols bevat in christelijk cultuur-historische zin, maar hoe wordt onze betrokkenheid als diezelfde taal een schuiver maakt in de richting van een cultuur die we hartgrondig verfoeien?

Taal is dus wel degelijk een betrekkelijk instrument.

Dat wordt ons duidelijker als we letten op de verdere vermening van onze cultuur, gerekend vanuit de inbreng van de alloctonen. En tevens onze cultuur, gerekend naar onze steeds groter wordende mobiliteit; we zijn permanent aan het grenzen verleggen in Europees cultuur-historisch verband.

Het kan natuurlijk wel eens zo worden dat de verbinding tussen Calvinisme en Nederlandschap – die Verbrugh heel duidelijk ziet – door de meerderheid van ons volk als belachelijk wordt afgewezen. Wat dan? Wel, dan zijn we met z'n allen koppig genoeg om er toch in te blijven geloven. Althans, zoiets hoor ik Verbrugh eigenlijk wel hard-op zeggen. En ik denk dat hij daarin niet alleen staat.

Intussen, dr. Verbrugh is ook bezorgd om de inhoud van de Nederlandse taal en stijl. Hij wil niets weten van individualisme en nationalisme. Hij ziet ook ontwikkelingen waarin de identiteit van onze taal en stijl ten onder lijkt te gaan. Vooral door onze – revolutionair beïnvloede – nationale tolerantie tegenover alles en iedereen. Verbrugh wil vechten voor een gezonde christelijke natie; dat weten we van hem. En dan een natie met een duidelijk historisch besef. En dat kan iedere gereformeerde beamen. Maar ik betwijfel wel of de doorwerking van meer historisch besef op zichzelf garanties geeft voor het behoud van onze nationale taal-identiteit. Wat doe je eraan als men niet meer gediend is van historisch besef? En wat schiet je dan op met 'uiterlijke christelijk vormen'? Of met een 'uiterlijk christelijk-burgerlijke moraal'? Als de regering van ons land – daarin gestimuleerd en gekritiseerd door de volksvertegenwoordigers – niet óók de voorwaarden overeind houdt (of zonodig creëert) om werkelijk inhoudelijk te streven naar het behoud van de nationaal-christelijk cultuur, dan zijn alle 'uitwendigheden' feitelijk maar holle verschijnselen.

In deze context zie ik het door Verbrugh geschreven boek – een uitgave van de Groen van Prinsterer Stichting – als een 'cri-de coeur' voor een zaak die ons allen aangaat: het is één grote oproep voor goede, christelijke vormen en inhouden van onze cultuur. Als het Nederlandse volk zich daar in meerderheid achter zou stellen, is er in een verenigd Europa weinig kans dat zo'n zelfbewustheid ten ondergaat in een amalgaam van andere cultuur-uitingen. Zelfbewustheid heeft meer dan formele betekenis: het is de krachtige overtuiging die erin uitkomt. Zoiets spit men

er in Europa niet zomaar onder. Maar wie **een** taal wil redden – al is hei ook via een of ander statuut – zonder die eigen, christelijke zelfbewustheid, die maakt zich druk om iets dat misschien **maar** beter kan verdwijnen.

Intussen is het boek van Verbrugh een heel stuk historische verantwoording. Niet alles kan me overtuigen. Er zitten – maar hoe kan het **ook** anders in zo'n kort bestek – veel generaliseringen tusschen. Soms zou je bijna denken dat de strijd in vroeger dagen bepaald werd door het thema dat nu door de vroegere 'geachte afgevaardigde' als onderwerp werd uitgekozen.

Intussen blijft het voor de christelijke politici (in het Nederlands en Europese parlement) zaak om zoveel mogelijk waarborgen te bepleien voor het formele behoud **van** het Nederlands in het nieuwe Europa. Willen sommigen er onverhoopt geen gebruik meer van maken, dan zijn er nog vele anderen die dat pertinent wel willen. Je moet er toch niet aan denken dat je gedwongen wordt alleen maar de taal van 'anderen' te spreken, in de winkel, of op school.

Hoe breed de door Verbrugh gestelde problematiek ook anderen dan GPV-ers raakt, kan blijken uit het zeer welwillende 'Woord **vooraf**' van dr. G. Puchinger, die zijn woorden overigens neerschreef tijdens een 'Europese' vakantie (?) in Florence. Duf doet Puchinger intussen niet vergeten te wijzen op liet feit dat er ook nog zoiets bestaat als grootnederlandse vitaliteit (al of niet met mannen als Geyl en Gerretson). Onk daaraan besteedde Verbrugh de nodige aandacht.

Tenslotte moei me van het hart dat de in het boek opgenomen porretten, illustraties en foto's een allermekwaardigste serie is. De keuze, de vorm en de plaats-tussen-de-tekst zijn vaak niet te volgen. Ik zou wensen, dat het GPV hiervoor nog een aparte 'Cultuurcommissie' benoemt om in komende gevallen betere lijnen te trekken. Ik sla zomaar bl. 138 op en zie daar onze beste stadhouder Willem Lodewijk (overigens niet alleen over Friesland, **maar** ook stadhouder over Groningen en Drenthe), maar waar hoort dit portret bij? En waarom staat ook Franciscus Gomarus **afgebeeld**? En dan ook nog zo groot! En K. Schilder zoveel kleiner en op een onverwachte plaats? En deze exempelen kan men vermeerderen met vele andere! Zulke 'foutjes' moeten niet kunnen. Intussen heeft de lezer wel begrepen dat hij een zeer waardevol **boek** in huis haalt. Het is ook uw aangelegenheid waar onze taal en levensstijl blijft in 1993. De Europese Politieke Unie komt er aan. Haast u!

H. Yeldman

N.a.v.: dr. A.J. Verbrugh, *Nederlandse levensstijl en taal in het verenigde Europa*. Publikatie nr. 66 van de Groen van Prinsterer Stichting. Uitg. De Vuurbaak Barneveld; geïllustreerd; 164 bladzijden; prijs f 17,50.

## Wederzijdse verwijten van hervormden en synodaal-gereformeerden

Rondom het proces 'Samen op Weg' vindt er een soms innige discussie plaats tussen gereformeerde bonders uit de Hervormde Kerk en 'behoudende' gereformeerden in de synodaal Gereformeerde Kerken. Zo geeft ds. J. Maasland in *De Waarheidsvriend* van 18 juni 1992 iets weer uit de discussie tussen ir. J. van der Graaf en prof. dr. K. Runia. We citeren:

### Met en met twee maten?

Onder dat opschrift reageert prof. dr. K. Runia in liet *Centraal Weekblad* van 29 mei 1992 op een hoofdartikel in *Br Waarheidsvriend* van 23 april jl. van de hand van ir. J. van der Graaf. Deze besprak in dat artikel de onlangs verschenen boeken van prof. Kuitert en dr. Wiersinga onder de titel 'Afscheid van gereformeerd verleden'. Hij deed dat uiteraard, geleid op de **inhoud** van beide publicaties, zeer kritisch. Prof. Runia vindt dat ir. Van der Graaf daarbij veel te generaliserend heel de Gereformeerde Kerk in gebreke stelt. Immers, Kuitert en Wiersinga schreven toch voor eigen verantwoording **hun** boeken en het gaat dan toch niet aan om alle gereformeerden op de inhoud van die publicaties aan te spreken, aldus prof. Runia. Uiteraard laat hij dan ook prof. dr. P. Smits uit de eind 50-er begin 60-er jaren weer opdraven met zijn toetertijd berucht geworden uitspraak over de belijdenis van de verzoening door voldoening 'Geef mijn portie maar aan Fikkie' (namelijk als een ander (d'Anders) voor mijn schuld aansprakelijk wordt gesteld). Met andere woorden: jullie Hervormden hebben zelf ook genoeg ketterse boter op het hoofd.

Ook verweert prof. Runia zich tegen Van der Graaf's opmerking, dat het gereformeerde leven teloor is gegaan binnen een kerk, die ooit voorbeeld van gereformeerd-zijn in de hele wereld was. Dat is, vindt prof. Runia, ook weer veel te generaliserend gesteld. Immers er zijn er nog zeer velen in de Gereformeerde Kerken, die zich blij en dankbaar thuis voelen in het gereformeerd belijden. Ik citeer nu liet slot van prof. Runia's artikel.

Uiteraard komt Van der Graaf in zijn artikel ook op Samen op Weg. 'Met die kerken zijn we als hervormden 'Samen op Weg'. Inderdaad. Maar we kunnen het ook omkeren: als gereformeerden zijn we met de Nederlandse Hervormde Kerk Samen op Weg. En die kerk is toch wel wat anders dan de Gereformeerde **Rind**, die ir. Van der Graaf vertegenwoordigt. Dat erkent hij trouwens zelf ook. Hij zegt: We zitten niet op dit **soort** theologie te wachten. 'We hadden er al genoeg van.' Maar **dan** gaat hij onmiddellijk weer verder: 'Nieuw is, dat zo absoluut wordt afgerekend met het eigen verleden, zo opzettelijk hei water wordt bezoeeld, waaruit de vaders dronken'.

**Om** eerlijk te zijn had ik dit soort woorden niet uit een hervormde mond verwacht. Wat is er, vanuit hervormd perspectief, nu 'nieuw' in dit alles? Is dit vanaf het modernisme uit de negentiende eeuw niet telkens weer binnen de Hervormde Kerk gebeurd? Ik zeg dit niet om eens even lekker terug te meppen. Ik zou het veel liever niet gelezen hebben hij Van der Graaf en er zelf daarom hier niet over geschreven hebben. Maar als we **werkelijk** Samen op Weg zijn, dan moeten we 26 toch niet met elkaar omgaan. Er is genoeg 'puin' aan beide kanten! Het is beter dat we proberen elkaar te begrijpen en de problemen die we aan

beide kanten van de kerkelijke schutting hebben. samen onder ogen te zien. Misschien kunnen we elkaar dan iioeg eens helpen, zonder in verwijten en beschuldigingen los te barsten. Kerk-zijn is vandaag niet gemakkelijk. Niet in de Gereformeerde Kerken. Niet in de Nederlandse Hervormde Kerk. Zelfs niet in de Gereformeerde Bond!

#### Commentaar van ds. Maasland:

Opmerkelijk vind ik hei altijd weer te merken hoe moeilijk het kennelijk *déze* gereformeerden valt om eerlijk onder ogen te zien (en ook toe te geven) dat het 'vrijzinnig' denken zich helaas zo breed heeft gemaakt onder hen die nazaten zijn van de Doleantie. Ik kan me wel voorstellen dat het heel erg schokkend is voor hen die gereformeerd willen zijn en ook willen blijven in Runia's kerken.

Dertig jaar geleden werd het mij op de middelbare school door gereformeerde leraren en medeleerlingen altijd fijntjes onder de neus gewreven: hoe kun jij dominee worden in een kerk die vrijzinnigen tolereert? Je had geen weerwoord, want de feiten waren niet anders. Nog altijd hebben kennelijk gereformeerden als prof. Runia het er heel moeilijk mee. ruiterlijk toe te geven wat er in de breedte van Run kerken aan de gang is. Prof. Runia acht het slechts incidenten te zijn. Nou ja, wij hebben 'Kuiten en Wiercinga', maar verder zijn wij nog altijd gereformeerd en is er eigenlijk niet zo heel veel aan de hand. Kijk naar jezelf, jullie Bonden in jullie Hervormde kerk.

#### We hadden er al genoeg van

Onder dat opschrift reageert ir. Van der Graaf in het *Centraal Weekblad* van 12 juni 1992 op prof. Runia's artikel. Hij begint zijn weerwoord als volgt:

Over het nieuwste hoek van Kuitert en de dienovereenkomstige theologie had ik geschreven, dat we er in de Hervormde Kerk niet op zaten te wachten. 'We hadden er al genoeg van.' Kennelijk ontging prof. Runia de duibele bodem in deze zin, die ik daarom nu ook maar als titel hoven deze reactie zet. Niet-gereformeerde theologie, tot vrijzinnige toe, hebben we in de Hervormde Kerk al te óver gehad en we hebben er ook schoon genoeg van. Hopelijk is hei zo duidelijk. Het kan dan ook in gemoede nien vol worden gehouden, dat we als hervormd gereformeerden, inclusief ondergetekende, wel blaffen in de richtiig van de Gereformeerde Kerken en intuïciï znuden hebben gezwegen of zwijgen over al wat zich niet met de Schriften verdroeg en verdraagt in de Hervormde Kerk. De stukken zijn er om zo te zeggen op na te zien.

Na deze inleiding gaat Van der Graaf dan verder op het punt van Samen op Weg en Runia's opmerkingen daarover in de richting van de Gereformeerde Bond.

Maar inderdaad heb ik mijn kritische reactie op Kuiterts boek wel ook toegespitst op *Samen op Weg*. Het lijkt me nu, historisch gezien, een beetje goedkoop als prof. Runia mijn opmerkingen 'met die kerken (de GKN) zijn we als hervormden samen op weg' ómkeert en zegt, dat gereformeerden met d(i)e Hervormde Kerk samen op weg zijn. Pmf. Runia kan weten, dat de gereformeerden in de Hervormde Kerk altijd gestaan hebben voor het gereformeerd karakter van die kerk. Daarvoor is gestreden en daaraan is geleden, ook in al die jaren, waarin de Gereformeerde Kerken, nu de Doleantie, openlijk hebben verkondigd tnet de Hervormde kerk niet samen op weg te kunnen vanwege de gedeformeerde gestalte van die kerk. Voor hervormde gereformeerden, die ook vandaag nop voor zo'n gereformeerde kerk

opkomen. is h a nu de grote teleurstelling, een bittere zelfs, dat het samengaan van hervormden en gereformeerden geen versterking betekent van het gereformeerde karakter van de kerk. De Gereformeerde Kerken zijn geen gereformeerde kerken meer. Dat klinkt natuurlijk uit de mond van een 'buitenstaander' niet vriendelijk. Ik kan nu natuurlijk prof. dr. C. Graafland te hulp roepen, die hij een recent te bezinning op honderd jaar theologie in de GKN hetzelfde zei. Maar ook hij is 'buitenstaander'. Misschien mag ik dan herinneren aan een interview met prof. dr. H.N. Ridderbos bij diens tachtigste verjaardag, toen hij zei dat de Gereformeerde Kerken hun bestaansrecht hebben verloren. Misschien mag ik ook verwijzen naar een recente, naar ik mag aannemen objectieve, want wetenschappelijke studie aan de VU, waarin werd geconcludeerd, dat de Gereformeerde Kerken geen gereformeerde kerken meer zijn. De publicaties van G. Dekker renslotte spreken hier ook duidelijke taal.

#### Gereformeerd leven

Waarom mag nu niet, zoals ik in mijn artikel in *De Waarheidsvriend* deed, gesproken worden over 'de teloorgang van hei gereformeerde leven binnen een kerk, die ooit het voorbeeld van gereformeerd-zijn in de wereld was'? Overal in de wereld, waar gereformeerden bijeen waren, speelden de Gereformeerden uit Nederland, speelde met name de VU een dominante nien. Hun theologiebeoefening was voorbeeld-ig. Vandaag heeft men her en der in de wereld grote moeite met de GKN. juist vuuwege genoemde teloorgang.

Heb ik daarmee willen zeggen, dat er geen gereformeerd leven meer is in de GKN? Ik weet beter. Maar het is tuch tekenend, dat prof. Runia als verweer tegen kritiek up die teloorgang van het gereformeerd karakter van 'zijn' kerken nu zegt: liet is in de Hervormde Kerk niet veel beter. Dät nui lijkt mij de omgekeerde wereld. Want de oorzaak van de Doleantie lag toch in de tuchteloosheid van de Hervormde Kerk in die dagen?

Ik verblijd mij over alle gereformeerde leven, dat er vandaag (nochtans) is in de GKN. Maar daarover gaat het niet in SOW. We koersen, als het zo doorgaat, toch niet toe naar een gereformeerde (of hervormde) kerk in confessionele zin!

Ook op het verwijt van prof. Runia betreffende de uitspraken van prof. Smits terzake de verzoening reageert ir. Van der Graaf en wel als volgt.

Maar laten we, wat het gereformeerd karakter van de GKN ktreft, de proef op de som nemen. Prof. Runia nociit een (met Kuitert) vergelijkbare theoloog in de Hervormde Kerk, namelijk prof. dr. P. Smits, die ooit van de verzoening zei: 'geel' mijn portie maar aan Fikkie'. Daaraan mag je toch de Hervormde Kerk niet afmeten?, vraagt prof. Runia, gezien mijn opmerkingen over Kuitert en de GKN. Uitgerekend prof. Smits verloor echter in die lijd zijn emeritaats-rechten, omdat hij met de Hervormde Kerk in conflict kwaii. En de hervormde synode gaf een geschrift uit, waarin de visie van Smits over de verzoening werd weersproken. Ik laat nu in het midden hoe gereformeerd dat stuk was. Maar de verwerping van de ketterij van Smits was evident. Kuiten nu heeft van de gereformeerde Schriftbeschouwing gezegd (Runia haalt dat ook aan uit mijn artikel) 'weg ermee'! Mogen we dan nu een geschrift verwachten van de gereformeerde synode, waarin deze Schriftvisie van Kuitert wordt verworpen, omdat de GKN zich iioeg steeds wil baseren op het gereformeerde Schriftbeginsel? Of is dat met het Schriftrapport van enkele jaren geleden 'God zij met ons' al achterhaald? Met de visie op de Schrift staal en valt, dunkr mij alles, zeker het gereformeerd karakter van een kerk.

W.G. de Vries